

2-32 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Το αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή

- Κωνσταντίνος Καραμανλής: μισός αιώνας προσφοράς.
- Αρχείο ιστορικής μνήμης
- Η πρώτη πρωθυπουργία
- Η οκταετία της δημιουργίας
- Το σχέδιο Μακ Μίλαν
- Οι συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου
- Η σύγκρουση με τα Ανάκτορα
- Εν όψει εθνικής συμφοράς
- Η αποχώρηση από το ΝΑΤΟ
- Η ευρωπαϊκή επιλογή
- Στην Προεδρία της Δημοκρατίας
- Η συμφωνία για τις αμερικανικές βάσεις

Εξώφυλλο: Ο Κ. Καραμανλής τον Φεβρουάριο του 1995, προς το τέλος της δεύτερης προεδρικής θητείας του (φωτ.: «Πρίσμα»).

Υπεύθυνη «Επτά Ημερών»:
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

Σύμβουλος Εκδόσεως:
ΚΡΙΤΩΝ ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Κωνσταντίνος Καραμανλής: μισός αιώνας προσφοράς

Του **Στάμου Ζούλα**

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ Καραμανλή έρχεται να επικυρώσει ένα σπάνιο, για Έλληνα πολιτικό, χαρακτηριστικό. Τη συνέπεια, η οποία πρέπει να συνοδεύει και να υπηρετεί κάθε ιδεολογικό πιστεύω και κάθε πολιτικό όραμα. Είναι φανερό δε ότι για τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, ο οποίος υπηρέτησε τον τόπο επί δεκατέσσερα έτη ως πρωθυπουργός, επί δέκα χρόνια ως Πρόεδρος Δημοκρατίας και επί σχεδόν σαράντα έτη ως υπουργός και βουλευτής, η

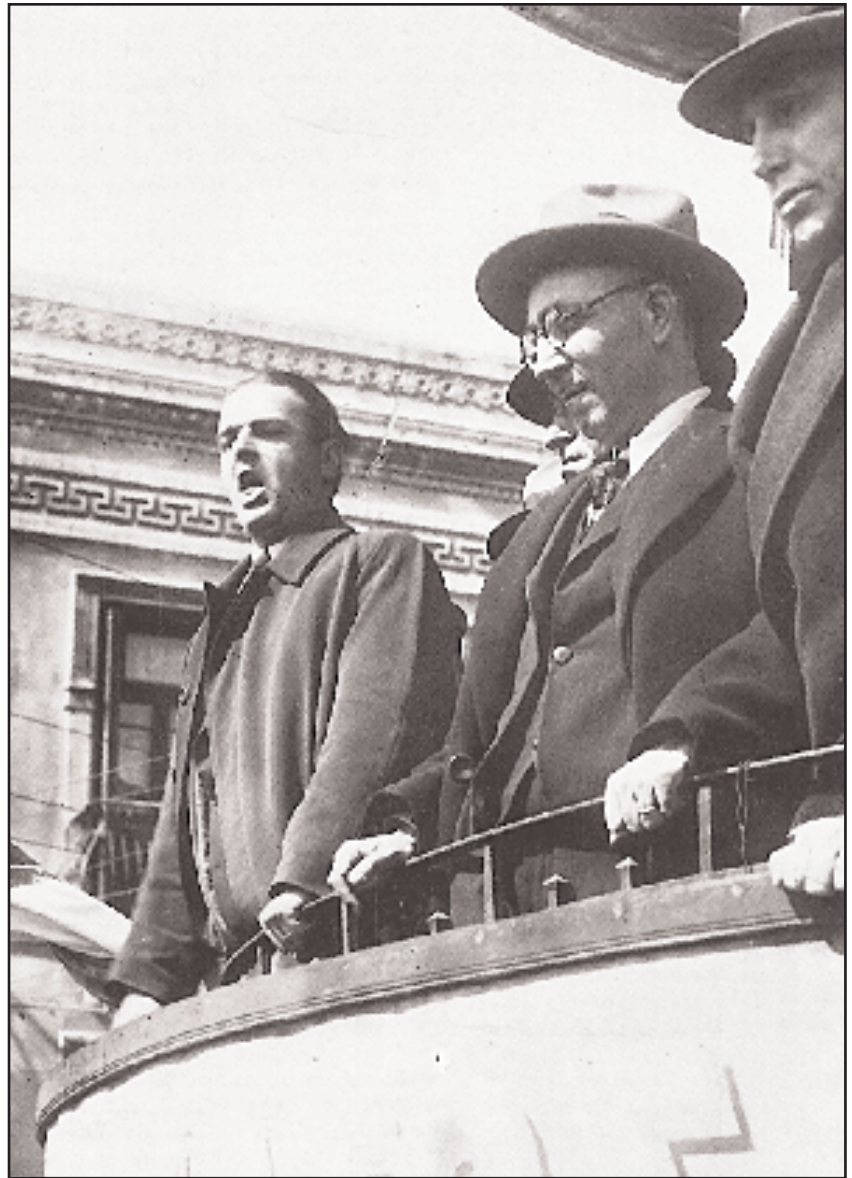
Επιμέλεια αφιερώματος:
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

πολιτική και η ιδεολογική του συνέπεια σφραγίζει την ελληνική πολιτική ιστορία της τελευταίας 50ετίας.

Μέσα στο διάστημα αυτό, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ήλθε πολλές φορές αντιμέτωπος με μεγάλα γεγονότα, όπως πρωτοστάτησε και ο ίδιος στο ιστορικό γίγνεσθαι της χώρας μας. Είναι αυτό το οποίο ένας από τους βιογράφους του ονομάζει «ιερούς γάμους» του πολιτικού ηγέτη με την Ιστορία.

Με αφορμή, λοιπόν, τον χαρακτηρισμό αυτόν ρώτησα προ 5ετίας τον Κων. Καραμανλή σε ποιες περιπτώσεις πιστεύει ο ίδιος ότι έχει συνάψει «ιερούς γάμους» με την Ιστορία. Μου απήντησε ως εξής:

«Πρέπει να είναι τέσσερις αυτοί οι γάμοι. Πρώτον, η έξοδος της χώρας μας από την αιώνια φτώχεια. Όταν ανέλαβα πρωθυπουργός το 1955 το κατά κεφαλήν εισόδημα του Έλληνα ήταν 305 δολάρια και το 1980 έφθασε τα 4.300. Και η Ελλάδα, από φτωχότερη χώρα της Βαλκανικής, έγινε η πλουσιότερη της Ανατολικής Ευρώπης, με εξαίρεση μόνο την Ανατολική Γερμανία. Δεύτερον, η ανεξαρτησία της Κύπρου, η οποία ανέκτησε ύστερα από δουλεία αιώνων την ελευθερία της. Θα μπορούσε στη διαδρομή του χρόνου να ενωθεί με την Ελλάδα, αν είχαμε υπομονή, ρεαλισμό και θάρρος και δεν είχαμε κάνει τα γνωστά σφάλματα. Τρίτον, η αναίμακτη αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1974, όταν η Ελλάδα κινδύνευε να εμπλακεί σε εμφύλιο σπαραγμό και σε πόλεμο με την Τουρκία. Και, στη συνέχεια, η θεμελίωση της Δημοκρατίας πά-

Στιγμιότυπο από την προεκλογική ομιλία του Κ. Καραμανλή στη γενέτειρά του, τις Σέρρες, το 1935. Από την εκλογή του, τότε, ως βουλευτή του Λαϊκού Κόμματος ως τη λήξη της δεύτερης προεδρικής θητείας του, το 1995, ο Κ. Καραμανλής συμπλήρωσε μισό αιώνα προσφοράς στον ελληνικό δημόσιο βίο.

νω σε υγιείς θεσμούς. Τέταρτον, η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, που ενίσχυσε την μόνιμα απειλούμενη εθνική μας ανεξαρτησία, κατοχύρωσε το δημοκρατικό μας πολίτευμα και μας άνοιξε καινούργιους ορίζοντες για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της χώρας μας».

Όταν παρατήρησα προς τον τότε Πρόεδρο της Δημοκρατίας ότι αυτοί οι «γάμοι» είναι υπεραρκετοί για να καταξιώσουν έναν πολιτικό ηγέτη, ο Κων. Καραμανλής μου απήντησε: «Να δεις ότι εμένα θα με αδικήσει η Ιστορία».

Είναι δύσκολο να αντιληφθεί κανείς πώς και γιατί η Ιστορία θα αδι-

κήσει έναν πολιτικό, τον οποίο τίμησε και τιμά εν ζωή όσο κανέναν άλλον ο ελληνικός λαός. Αυτή η μακρά και συνεχής λαϊκή εκτίμηση είναι ίσως ο πέμπτος και σημαντικότερος «ιερός γάμος» στα πενήντα χρόνια της πολιτικής παρουσίας του Κων. Καραμανλή. Και αν ο ίδιος εξακολουθεί να ανησυχεί μήπως τον αδικήσει η Ιστορία, ο υπογράφων θα μπορούσε να επαναλάβει μια παρατήρησή του στην προ 5ετίας συζήτησή του με τον Κων. Καραμανλή:

— «Μετά πενήντα χρόνια πιστής και αρμονικής συμβίωσης, σ' όλα τα ζευγάρια, κύριε πρόεδρε, επιτρέπεται και κάποια γκρίνια»...

Αρχείο ιστορικής μνήμης

28 Μαΐου 1979. Ο Κ. Καραμανλής εκφωνεί λόγο κατά την πανηγυρική τελετή, στο Ζάππειο Μέγαρο, μετά την υπογραφή της συνθήκης προσχώρησης της Ελλάδας στην ΕΟΚ – η κορύφωση πολυετών επίμονων και επίπονων προσπαθειών του. Την ομιλία του παρακολουθεί, καθισμένος μπροστά, ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας, Ζισκάρ ντ' Εστέν.

Του Κωνσταντίνου Σβολόπουλου

Καθηγητή Πανεπιστημίων Αθηνών, γ. διευθυντή του Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής»

ΟΤΑΝ πριν περισσότερο από δέκα χρόνια, ο Κωνσταντίνος Τσάτσος συνέλαβε την ιδέα αυτής της έκδοσης, της σύνθεσης γεγονότων και κειμένων που κλιμακώνονται, σε ημερολογιακή τάξη, στην έκταση μιας ολόκληρης 50ετίας, θα ήταν δύσκολο να υποτεθεί ότι εμπνεόταν από ένα συγκεκριμένο πρότυπο. Βαθύς μελετητής αλλά και ζηλωτής της πολιτικής πράξης, είχε διαβλέψει ενωρίς τη σημασία της περισυλλογής και της καταγραφής των ιστορικών τεκμηρίων που συνέχονταν με τα γεγονότα της εποχής του. Ειδικότερα, επι-

στήθιος φίλος και στενός συνεργάτης του Κ. Καραμανλή, συνέβαλε στη διαφύλαξη και τη συγκρότηση των αρχείων του, υπήρξε ιδρυτής, από κοινού με τον Κ. Τρυπάνη και τον Κ. Σβολόπουλο, του ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής» ως κέντρου διαφύλαξης της ιστορικής μνήμης αλλά και προαγωγής της επιστημονικής έρευνας, σχεδίασε, τέλος, τη συγγραφή ενός πολύτομου έργου όπου το αρχαικό υλικό θα συνδυαζόταν με το σύνολο των πληροφοριών που προσφέρονται για να διαφωτίσουν τη δράση του Κ. Καραμανλή, σ' όλη την έκτασή της, εμπλουτίζοντας την ιστορική γνώση με αντικείμενο, γενικότερα, τη μεταπολεμική Ελλάδα.

Το προσωπικό αρχείο του Κ. Καραμανλή καλύπτει την ευρύτερη περίοδο της πολιτικής δραστηριότητας του Κ. Καραμανλή, από την ανάληψη της πρωθυπουργίας, τον Οκτώβριο του 1955, ως σήμερα. Στις πρώτες φάσεις της σταδιοδρομίας του αναφέρονται ορισμένα, σποραδικά, γραπτά κείμενα. Το αρχαικό υλικό, εξάλλου, που καλύπτει τις μεταγενέστερες περιόδους της πολιτικής του δράσης είναι πλουσιότερο από το αντίστοιχο που αναφέρεται στις προγενέστερες. Η αναφορά, ακόμη, της δραστηριότητας του Κ. Καραμανλή με συνάρτηση συγκεκριμένα θεματικά αντικείμενα επικαλύπτεται διαχρονικά από σημειώματα που υπαγόρευσε ο ίδιος, κυρίως κατά την πα-

ραμονή του στο Παρίσι και σε περιορισμένο αριθμό, μεταγενέστερα.

Η ανάληψη της πρωτοβουλίας για τη συγκέντρωση και διαφύλαξη του υλικού αυτού στο Ίδρυμα «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής» εντοπίζεται στο έτος 1983. Μετά την προσφορά, από τον ίδιο τον Κ. Καραμανλή, του ιδιόκτητου οικοπέδου του στη Φιλοθέη, ολοκληρώθηκε, λίγα χρόνια αργότερα, με τη συνδρομή ελάχιστων στενών συγγενών και φίλων του, η ανέγερση του κτιρίου του Ίδρύματος. Η επίσημη λειτουργία του, στη διάρκεια των επόμενων ημερών, θα συνοδευτεί από τη δυνατότητα που θα προσφερθεί στους ερευνητές να χρησιμοποιούν το αρχείο και την ε-

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Αγαπητέ φίλε

Ξενοφώντας για πάλι κατά τη χώρα
να είναι δυνατή δυναμική μάλλον αυτού που
ήδη και από παλαιό / νεότερο γίγναται
Τους λόγους της επιχειρησιακής μου για
και αντιστάσει από έργο και έργο μου
έως που είναι δυνατή και είναι δυνατή και
προς εσάς επιθυμώ να

Η κρίση σε αυτήν και είναι για να
δικαιούται να και έχει υποφέρει και να
αλλάζει επιχειρησιακή και επιχειρησιακή μου
επιστολή, η οποία είναι δυνατή να μου για
της επιτυχίας, είναι να και είναι δυνατή
ένας, είναι να και είναι δυνατή μου για
είναι. Η οποία είναι δυνατή και είναι δυνατή
μια και είναι δυνατή και είναι δυνατή μου
για να και είναι δυνατή και είναι δυνατή

Έχει πολλές άλλες και είναι δυνατή μου
επιτυχίας

Εάν μου γράψετε και είναι δυνατή μου
έως είναι δυνατή μου και είναι δυνατή μου
και είναι δυνατή μου και είναι δυνατή μου

Ανα γράφω "Χαρακτηριστικά"

Κωνσταντίνος Καραμανλής

Παρίσι 29/12/63

Ιδιόχειρη επιστολή του Κ. Καραμανλή προς τον επιστήθιο φίλο του στρατηγό Π. Καζακόπουλο, από το Παρίσι την 29η Δεκεμβρίου 1963. «Η ανάγκη να τακτοποιηθώ ο ίδιος με την συνειδησίμ μου και όχι σκοπιμότητες πολιτικές υπαγόρευαν την απόφασίν μου εκείνη», γράφει ο Κ. Καραμανλής, αναφερόμενος στην απόφασή του να αποσυρθεί της πολιτικής και να διαμείνει στο Παρίσι. «Η χώρα δικαιούται να μου ζητήσει υπηρεσίας, δικαιούται να μου ζητήσει θυσίας, δικαιούται να μου ζητήσει και την ζωή μου ακόμα. Δεν δικαιούται όμως να μου ζητήσει να κάμω ευτελείς συμβιβασμούς με μίαν κατάσταση, η οποία προκαλεί όχι απλώς αηδία, αλλά επαναστατική αγανάκτηση».

Το κτίριο του Ιδρύματος «Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής», στη Φιλοθέη. Θεμελιώθηκε το 1983 και αποπερατώθηκε το 1987. Στεγάζει το προσωπικό αρχείο του Κ. Καραμανλή, το οποίο καλύπτει την ευρύτερη περίοδο της πολιτικής δραστηριότητάς του, από την ανάληψη της πρωθυπουργίας, το 1955 έως σήμερα (φωτ.: «Δέλτα»).

Συνέχεια από την 3η σελίδα

Ξειδικευμένη Βιβλιοθήκη του, καθώς και από την οργάνωση εκδηλώσεων, με στόχο πάντοτε την προαγωγή της ιστορικής έρευνας.

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η σύνταξη του δωδεκάτομου έργου «Κωνσταντίνος Καραμανλής: Αρχείο, γεγονότα και κείμενα», προϊόν μακράς συστηματικής εργασίας που συντελέστηκε στους κόλπους του Ιδρύματος και ήδη δημοσιεύεται σε συνεργασία με την «Εκδοτική Αθηνών».

Πρόκειται για σύνθεση πρωτογενών ιστορικών τεκμηρίων και πληροφοριών που διαφωτίζουν τον αναγνώστη και, ταυτόχρονα, του προσφέρουν τη δυνατότητα να συναγάγει τα συμπεράσματά του ή και το έναυσμα για να διευρύνει, αν χρειάζεται, το πεδίο της έρευνάς του προς άλλες κατευθύνσεις. Ανέκδοτες μαρτυρίες από το προσωπικό αρχείο του Κ. Καραμανλή συνάπτονται με στοιχεία που έχουν αντληθεί από άλλες πρωτογενείς πηγές – όπως ο ημερήσιος Τύπος, τα πρακτικά της Βουλής και κάθε καταγεγραμμένη σύγχρονη μαρτυρία με σημείο αναφοράς στη δράση του. Με τους επιμέρους τίτλους «ανοδική πορεία», «οκταετία δημιουργίας», «περίοδος δοκιμασίας», «αναστήλωση της δημοκρατίας», «η Ελλάδα στην Ευρώπη», «πρόεδρος της Δημοκρατίας», καλύπτονται, στη χρονική ακολουθία τους, όλες οι φάσεις της πολιτικής ζωής του Κ. Καραμανλή, ως σήμερα.

Η πρώτη πρωθυπουργία

Του Γ. Α. Λεονταρίτη

Τη νύχτα της 4ης Οκτωβρίου 1955, μια δραματική είδηση δόνησε την Αθήνα και κατόπιν όλη την Ελλάδα: — Ο Παπάγος πέθανε!

Δέκα μήνες είχε κρατήσει η μυστηριώδης νόσος του Πρωθυπουργού, που μέχρι τέλους παρέμεινε ανεξιχνίαστη. Την παραμονή θέλησε να αναθέσει τα καθήκοντα πρωθυπουργεύοντος στον αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης Στέφ. Στεφανόπουλο. Υπέγραψε την απόφαση με χέρι τρεμουλιαστό και η υπογραφή του έδειχνε ότι βρισκόταν στα στενά του. Αλλά ο θάνατός του ανέτρεψε όλα τα πολιτικά δεδομένα και ο Στέφ. Στεφανόπουλος δεν έμελλε να ασκήσει το αξίωμα ούτε επί μία ώρα. Τι άφηνε πίσω τον ο Στρατάρχη; Τι Δεξιά σε διάσπαση, με συσσωρευμένα εθνικά και εξωτερικά προβλήματα. Και ξαφνικά η κυβέρνηση απέκτησε κεφαλή: Το απόγευμα της επομένης του θανάτου του Παπάγου, η Ελλάδα έκληκτη επληροφορείτο ότι ο Βασιλεύς ανέθεσε τον σχηματισμό Κυβε-

νήσεως, όχι σ' έναν από τους δύο αντιπρόεδρους —Κανελλόπουλο, Στεφανόπουλο— όχι σ' έναν από τους πολιτικούς αρχηγούς, αλλά σ' ένα απλό υπουργό: Τον Κ. Καραμανλή.

Ήδη αυτή τη λύση είχε εισηγηθεί ο υπουργός Προεδρίας Γ. Ράλλης στον Πάυλο, όταν τον συνόδευσε στο Βελιγράδι: «Ο μόνος που μπορεί να δώσει κάποια ζωή στο κόμμα και να το ανορθώσει, είναι ο Καραμανλής. Κανείς άλλος δεν μπορεί», είπε χαρακτηριστικά ο Ράλλης στον Πάυλο.

Ο Στέφ. Στεφανόπουλος προσπάθησε να αντιδράσει, θεωρώντας τη βασιλική απόφαση ως αντισυνταγματική. Συγκάλεσε την κοινοβουλευτική ομάδα του «Ελληνικού Συναγερμού», στην οποία έθεσε το ερώτημα: Μπορεί ο ρυθμιστής του πολιτεύματος να επεμβαίνει στα εσωτερικά των κομμάτων; Η ομάδα αρχικά φαινόταν πως θα ετάσσεται μαζί του, και θα αξίωνε από τον Βασιλέα να ορμιστεί ο Στέφ. Στεφανόπουλος Πρωθυπουργός. Και τότε παρενέβη ο Γ. Ράλλης, ο οποίος απευθυνόμενος στους βουλευτές του «Συναγε-

μού», είπε: «Ο Βασιλεύς, όπως είχε κάθε δικαίωμα, επέλεξε τον Καραμανλή. Αν δεν τον θέλετε, ελάτε στη Βουλή μετά από μία εβδομάδα που θα εμφανισθεί ενώπιόν της να τον καταψηφίσετε».

Τη σύσταση του Ράλλη επικρότησε και ο Παν. Κανελλόπουλος, παρά το ότι είχε κι αυτός παραμεριστεί. Έτσι στη Βουλή, μόνον ο Στεφανόπουλος κατεψήφισε τον Καραμανλή.

Η Κυβέρνηση του Κων. Καραμανλή ορκίστηκε το μεσημέρι της 6ης Οκτωβρίου 1955. Είκοσι ώρες αργότερα, έκανε την πρώτη δημόσια εμφάνισή του, κατά την κηδεία του Παπάγου. Ψηλός, ευθυτενής, αθλητικός και προ παντός υγιής, ο Κ. Καραμανλής έκανε αίτηση με τη ρωμαλέα μορφή του, ύστερα από τους δύο προκατόχους του (Πλαστήρα, Παπάγο), που η σωματική τους κατάρρευση είχε αφήσει επί μακρότατα ακυβέρνητη την Ελλάδα.

Για τις αντιδράσεις που προκάλεσε τότε η πρωθυπουργοποίησή του, ο Κ. Καραμανλής αναφέρεται τώρα για πρώτη φορά, και γράφει:

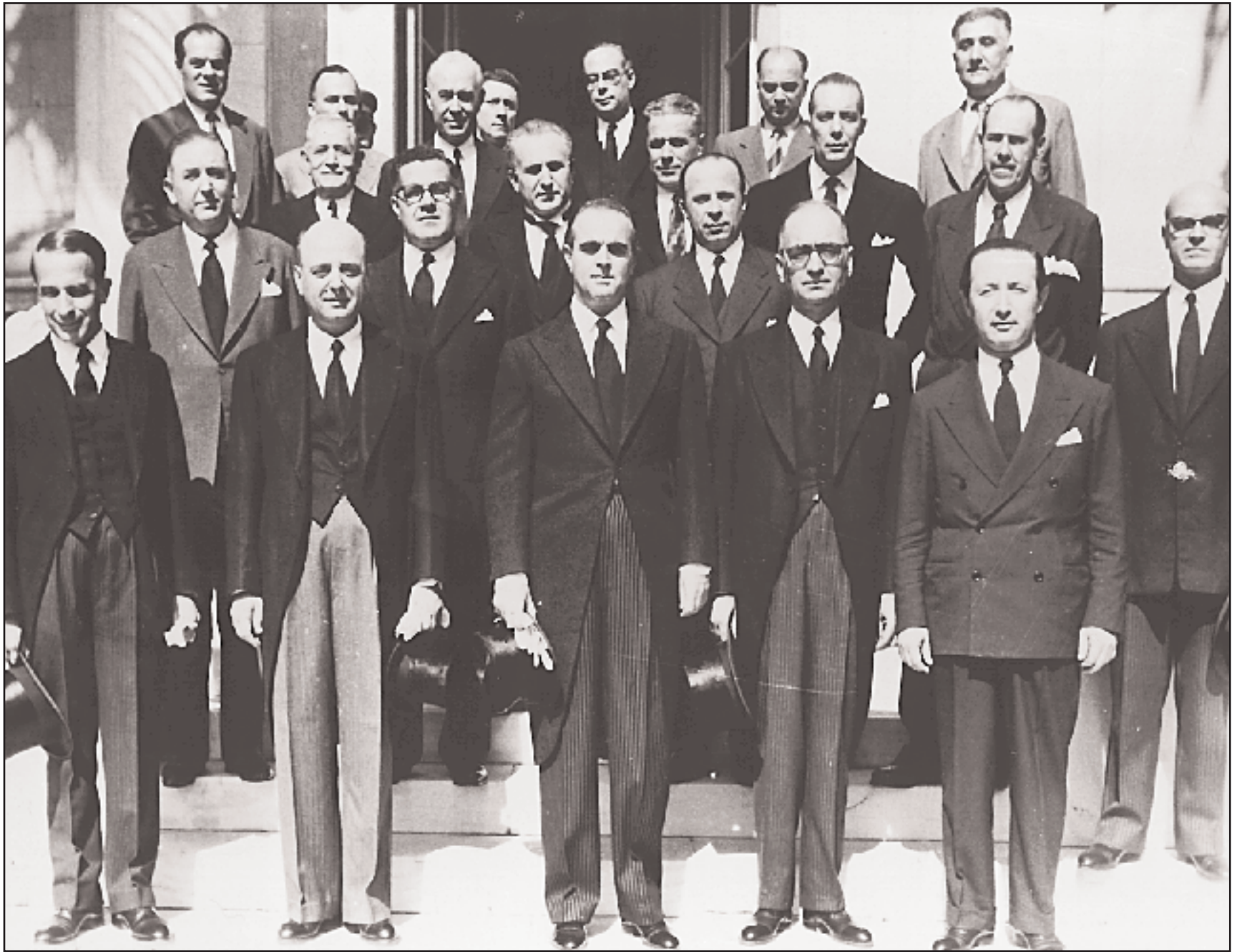
Ο πρωθυπουργός Αλέξανδρος Παπάγος κατά την τελετή των εγκαινίων της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης, το 1954. Δίπλα του ο Κ. Καραμανλής, υπουργός Δημοσίων Έργων τότε. Διακρίνονται, μεταξύ άλλων υπουργών, ο Παν. Κανελλόπουλος, ο Αν. Παπαληγούρας και ο Γ. Ράλλης.

Η ΑΝΑΘΕΣΙΣ της εντολής προεκάλεσε ποικίλας αντιδράσεις. Από πλευράς μεν Συναγερμού, αντέδρασε κυρίως ο κύριος Στεφανόπουλος, ο οποίος [...] προσεπάθησε καθ' όλην την νύκτα της 5ης προς της 6ης Οκτωβρίου να συγκεντρώσει υπογραφάς επί πρωτοκόλλου αποδοκιμάζοντος την δοθείσαν λύσιν. Παράλληλως, επέσπευσε την σύγκλησιν της συνελεύσεως του κόμματος [...]. Και είναι μεν αληθές ότι συνεκέντρωσαν ωρισμένον αριθμόν υπογραφών, αλλά την επομένην η προσπάθεια ητόνισε και λόγω της ταχύτητος και αποφασιστικότητος, με την οποίαν αντιμετώπισα την κατάστασιν [...] κατά την συνέλευσιν απεκρούσθη η πρότασις Στεφανόπουλου, όπως το κόμμα αποδοκιμάσει την δοθείσαν λύσιν, και επικράτησεν η άποψις, η υποστηρικθείσα από τους κυρίους Κανελλόπουλον, Ράλλην, Τσουδερόν κ.ά., όπως αναβληθή η συνέλευσις διά το απόγευμα της επομένης.

Εις την συνέλευσιν αυτήν δεν προσήλθα ο ίδιος, και διότι δεν επεθύμουν διά της παρουσίας μου να επηρεάσω τας σκέψεις της, αλλά και διότι ήμουν υποχρεωμένος να ασχοληθώ με την συγκρότησιν της Κυβερνήσεώς μου. Η σύγκλησις της συνελεύσεως εδυσχέρανε τον καρτισμόν της Κυβερνήσεως, δεδομένου ότι μου στερούσε τις δυνατότητες επικοινωνίας με τους βουλευτάς εκείνους, τους οποίους είχα την πρόθεσιν να περιλάβω εις αυτήν. Ο βασιλεύς, πληροφορηθείς τας δυσχερείας, μου διεμήνυσε ότι θα ήτο δυνατόν, διά να διευκολυνθώ, να αναβληθεί η ορκωμοσία της Κυβερνήσεως. Του απήντησα ότι η Κυβέρνησις θα ωρκίζετο οπωσδήποτε την ορισθείσαν ώραν, έστω και αν αυτή επρόκειτο να είναι ελλιπής. Και πράγματι, στις 13.15 της 6ης Οκτωβρίου ωρκίζετο η πρώτη μου Κυβέρνησις. Εις την αντιμετώπισιν όλων αυτών των δυσχερειών εβοήθησεν τότε, κατά τρόπον αποφασιστικόν, ο κύριος Γ. Ράλλης.

Την επομένη, 7ην του μηνός, εγένετο η κηδεία του στρατάρχη Πα-

Συνέχεια στην 6η σελίδα

Η πρώτη κυβέρνηση Κ. Καραμανλή, αμέσως μετά την ορκωμοσία της ενώπιον του βασιλέως Παύλου, το μεσημέρι της 6ης Οκτωβρίου 1955.

Οκτώβριος 1955. Η πρώτη επίσκεψη του Κ. Καραμανλή ως πρωθυπουργού στη Θεσσαλονίκη, επ' ευκαιρία των εορτασμών της απελευθέρωσης της πόλης και της επετείου της 28ης Οκτωβρίου 1940.

Συνέχεια από την 5η σελίδα

πάγου, την οποίαν παρηκολούθησα ως πρωθυπουργός, και το απόγευμα της αυτής ημέρας επανελήφθη, εν απουσία μου και πάλι, η συνέλευσις του κόμματος. Κατ' αυτήν, και παρά τας αντιδράσεις του κυρίου Στεφανόπουλου [...] επεκράτησεν η άποψις της εκλογής πενταμελούς διοικήσεως επιτροπής του κόμματος, εκ των κυρίων Στεφανοπούλου, Κανελλοπούλου, Τσουδερού, Ροδοπούλου και Καραμανλή. Η συμμετοχή μου εις την επιτροπήν έθετε τέρμα εις το θέμα της εμπιστοσύνης του κόμματος προς την Κυβέρνησιν μου και εδικαίωνε την δοθείσαν υπό του βασιλέως λύσιν.

Η αντιπολίτευσις, θεωρούσα ως χρεοκοπήσασαν την πλειοψηφίαν της Βουλής, υπεστήριξεν ότι δεν ηδύνατο να προέλθη εξ αυτής Κυβέρνησις και ότι έπρεπεν η χώρα να οδηγηθή εις εκλογάς. Εχαρακτήρισε την δοθείσαν λύσιν ως πραξικόπημα [...] η αντιπολίτευσις δεν εδίστασε να χαρακτηρίση τη δοθείσαν λύσιν ως συνταγματικώς ανορθόδοξον και να την αποδώση εις έννοιαν του Στέμματος προς το πρόσωπόν μου. Τα επιχειρήματα της αντιπολιτεύσεως ήσαν προφανώς αβάσιμα, τόσοσν από απόψεως ουσίας, όσοσν και από απόψεως τύπου. Από απόψεως ου-

Ο Κ. Καραμανλής το Φεβρουάριο του 1956, κατά τη διάρκεια της πρώτης προεκλογικής εκστρατείας του ως πρωθυπουργός και αρχηγός του κόμματος της ΕΡΕ, που ίδρυσε ο ίδιος στις 4 Ιανουαρίου του ίδιου χρόνου. Πριν από την άνοδό του στο αξίωμα του πρωθυπουργού, ο Κ. Καραμανλής διατέλεσε επί 8 σχεδόν χρόνια υπουργός σε πέντε υπουργεία.

σίας μεν, διότι αι προσωπικάί μου σχέσεις με το Στέμμα ήσαν εντελώς τυπικάί, ώστε να μη δικαιολογούν περίπτωσιν ευνοίας [...].

Εκ του Συντάγματος προκύπτει ότι ο βασιλεύς έχει το δικαίωμα να αναθέση τον σχηματισμόν Κυβερνήσεως εις οιονδήποτε Έλληνα πολίτην, με μόνον περιορισμόν την εμφάνισίν του εντός 15 ημερών ενώπιον της Βουλής. Εις την προκειμένην όμως περίπτωσιν, ο βασιλεύς, αντιμετώπιζων ανοικτή κρίσιν λόγω του θανάτου του πρωθυπουργού και αρχηγού του Συναγερμού, εξέλεξεν όχι απλώς μέλος της Βουλής, αλλά

στέλεχος του πλειοψηφούντος εν τη Βουλή κόμματος και μέλος των Κυβερνήσεων αυτού. Δια να εκτιμηθή ορθώς η ενέργεια του βασιλέως, θα πρέπει να υπομνησθούν πρόσφατα προηγούμενα της Αγγλίας, της οποίας μιμούμεθα, ανεπιτυχώς βέβαια, το πολίτευμα. Αλλά, οι ομιλήσαντες περί ευνοιοκρατίας ελησμόνησαν και τα ελληνικά προηγούμενα, όπως η ανάθεσις της Κυβερνήσεως εις τον Χαρίλαον Τρικούπην το 1875 και τον Ελευθέριον Βενιζέλον το 1910. Επίσης την ανάθεσιν της εντολής εις τον δεύτερον κατά το 1928, χωρίς καν να είναι μέλος της

Βουλής και μάλιστα με δικαίωμα να διαλύση το Σώμα και να μεταβάλη με Αναγκαστικόν Νόμον το εκλογικόν σύστημα [...].

Τα ανωτέρω αποδεικνύουν ότι εις την περίπτωσιν αυτήν ο βασιλεύς ενήργησεν απολύτως συνταγματικώς και άνευ προκαταλήψεως, όσον και αν εγώ οφείλω να αισθάνωμαι ευγνωμοσύνην, διότι μου προσέφερε την ευκαιρίαν να υπηρετήσω την χώραν και να πραγματοποιήσω ένα αξιόλογον έργον. Δεν υπάρχει βέβαια αμφιβολία ότι θα ήτο δημοκρατικότερον εάν το απορφανισθέν κόμμα ανεδείκνυε τον νέον αρχηγόν

του και ανετίθετο εν συνεχεία εις αυτόν η εντολή. Η κρισιμότης όμως των περιστάσεων και η βεβαιότης ότι η διαδικασία αυτή δεν θα έδινε λύσιν εις την πολιτικήν κρίσιν, επέβαλε εις τον βασιλέα να κάμη χρήση της διακριτικής του εξουσίας.

Εν πάση περιπτώσει, αι αδικαιολόγηται αντιδράσεις [...] απεδείκνυον ότι η συνήθεια τού να ερμηνεύωμεν το Σύνταγμα κατά τρόπον όχι μόνον αυθαίρετον, αλλά και ιδιοτελή, αποτελεί μίαν από τας βασικάς αιτίας της πολιτικής κακοδαιμονίας του τόπου μας».

Η οκταετία της δημιουργίας

Του **Αντώνη Καρακούση**

Από το 1955 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής είχε θέσει ως κεντρικό στόχο τη σύνδεση της χώρας με την τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Θεωρούσε από τότε ότι η οικονομική ανάπτυξη της χώρας θα διασφαλισθεί με την οικονομική διασύνδεση της χώρας με τις λοιπές ευρωπαϊκές χώρες.

Τόνιζε, με κάθε ευκαιρία προς κάθε κατεύθυνση, πως η οικονομική και πολιτική σημασία της σύνδεσης με την ΕΟΚ θα είναι αποφασιστική για το μέλλον του έθνους. Κάτι, βεβαίως, που είδαμε τις προηγούμενες δεκαετίες και βλέπουμε ακόμη και σήμερα, με τις προωθημένες διαδικασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης και το ρόλο που αυτές παίζουν στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική πορεία της χώρας.

Στις 30 Μαρτίου του 1961 με κοινό επίσημο ανακοινωθέν, εκδοθέν ταυτοχρόνως στις Βρυξέλλες και την Αθήνα, μονογραφήθηκε η συμφωνία σύνδεσης μεταξύ Ελλάδας και ΕΟΚ και στις 9 Ιουλίου στην αί-

θουσα Τροπαίων της Βουλής υπογράφεται επίσημα η συμφωνία σύνδεσης. Την ίδια περίοδο ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, καθ' όλη την πρώτη οκταετία, έθετε ως βασικό στόχο την εκβιομηχάνιση της χώρας και την ενίσχυση των υποδομών με στόχο ακριβώς την προσέγγιση του ευρωπαϊκού μοντέλου και επιπέδου. Καθοριστική προς τούτο υπήρξε η δημιουργία της ΔΕΗ, με την κρατικοποίηση των περίπου 300 ιδιωτικών ηλεκτρικών εταιριών και την καθιέρωση ενιαίας τιμής ρεύματος ανά την επικράτεια. Γύρω από τον εξηλεκτισμό της χώρας αναπτύχθηκε πλήθος επενδυτικών δραστηριοτήτων, ενώ σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη της χώρας είχαν τα μεγάλα κατασκευαστικά έργα και κυρίως η ανακατασκευή ενός άρτιου για την εποχή εκείνη οδικού δικτύου.

Η ταχεία εκβιομηχάνιση παρέμεινε κεντρική επιδίωξη, υπό την πίεση του μεταναστευτικού ρεύματος και την απειλή της αστυφιλίας και της συγκέντρωσης αγροτικών πληθυσμών στην πρωτεύουσα.

Ελεγε τότε με διορατικότητα, σε μια ομιλία του το

1963, ο Καραμανλής:

«Η εκβιομηχάνιση της χώρας θα έχει ως φυσική συνέπεια την οσιώδη μείωση του πληθυσμού της υπαίθρου. Θα σημειωθούν, επομένως, κατά τη διάρκεια της προσεχούς δεκαετίας τεράστιες μετατοπίσεις του πληθυσμού. Θα πρέπει όχι μόνον διά λόγους οικονομικούς, αλλά και δι' εθνικούς και κοινωνικούς λόγους, να μη συγκεντρωθεί το πλεόνασμα του πληθυσμού της υπαίθρου αποκλειστικώς εις την ήδη ασφυκτώσα περιοχή των Αθηνών. Θα πρέπει, διά τούτο, να συγκροτηθούν επαρχιακοί πόλοι έλξεως του τμήματος εκείνου του πληθυσμού, το οποίο θα παύσει ασχολούμενον με την γεωργίαν». Και έθετε τότε τις βάσεις για τη δημιουργία βιομηχανικών περιοχών στη Θεσσαλονίκη, στην Καβάλα, στο Βόλο, στην Πάτρα και στο Ηράκλειο, αλλά και δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για την εντυπωσιακή αύξηση του κατά κεφαλήν εθνικού εισοδήματος, τα επόμενα χρόνια, όπως υπογράμμισε στην ίδια εκείνη προεκλογική ομιλία του 1963.

Ο Κ. Καραμανλής θεμελιώνει τα μεγάλα υδροηλεκτρικά έργα του Μέγδοβα το Δεκέμβριο του 1955, συνεχίζοντας, ως πρωθυπουργός, το εκτεταμένο πρόγραμμα κρίσιμων για την οικονομία έργων που σχεδίασε ως υπουργός Δημοσίων Έργων (1952-55) και Συγκοινωνιών (1955) στην κυβέρνηση Α. Παπάγου.

ΕΙΣ ΤΟΝ οικονομικών τομέα θα συνεχίσω και θα ολοκληρώσω την πολιτική, την οποίαν μέχρι τούδε εφήρμοσα και διά την οποίαν δεν έχω κανένα λόγο να μεταμελοῦμαι. Διότι, δι' αυτής ακριβώς, επετεύχθη εντός βετίας ο διπλασιασμός σχε-

δόν του κατά κεφαλήν εθνικού μας εισοδήματος, το οποίον ενώ το 1955 ανήρχετο εις 230 δολ. κυμαίνεται ήδη περίε των 400. Αν διατηρουμένης της πολιτικής σταθερότητας συνεχισθῆ με αυτόν τον ρυθμόν η πρόοδος, θα φθάσωμεν τα 500 δολ-

λάρια περί το τέλος του 1967. Ολοι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί εξαίρουν το γεγονός ότι επετεύχθη με συνδυάσωμεν, κατά τον ευτυχέστερον τρόπον, την ταχείαν μας οικονομική άνοδον προς την σταθερότητα του εθνικού μας νομί-

σματος. Την επιτευχθείσαν εις την Ελλάδα ιλιγγιώδη πρόοδον προβάλλουν όλοι οι ξένοι, αδυνατούν όμως φαίνεται ακόμη να διακρίνουν μόνον οι Έλληνες δημαγωγοί.

*Έχει μείνει ιστορική η ιδιαίτερη εναι-
Συνέχεια στην 10η σελίδα*

Μάιος 1955. Ο Κ. Καραμανλής, υπουργός Δημοσίων Έργων στην κυβέρνηση Α. Παπάγου, επιθεωρεί τα έργα Υλίκης. Τα έργα για την ύδρευση της πρωτεύουσας από την Υλίκη, εγκαινιάσε ο ίδιος, δύο χρόνια αργότερα, ως πρωθυπουργός.

Επίσκεψη στο χώρο της πρώτης σύγχρονης μονάδας επισκευής πλοίων στον Σκαρμαμαγκά. Τα Ελληνικά Ναυπηγεία Σκαρμαμαγκά ιδρύθηκαν, όπως και άλλες μονάδες αποφασιστικής σημασίας για την οικονομία της χώρας, κατά την οκταετία, και συγκεκριμένα το 1957.

Συνέχεια από την 8η σελίδα

σθησία και αγχίνοια με την οποία ο Καραμανλής είδε και χειρίστηκε το μείζον θέμα της ενεργειακής πολιτικής υπό αναπτυξιακό πρίσμα, όπως άλλωστε το θέμα των συγκοινωνιών, εννοούμενων ως το «κνκλοφοριακό σύστημα» της οικονομίας:

Η Κυβέρνησής μου ήσκησε νέαν εντελώς πολιτικήν εις τον τομέα του εξηλεκτρισμού. Εκρατικοποιήσαμεν 300 ιδιωτικές ηλεκτρικές επιχειρήσεις και εθεσπίσαμεν ενιαίαν τιμήν του ηλεκτρικού ρεύματος καθ' άπασαν την χώραν. Καθιερώσαμεν δε,

χάριν των αγροτών, την ευθηνωτέραν τιμήν του αρδευτικού ρεύματος ολοκλήρου της ΕΟΚ. Προ ολίγων ακόμη ετών η κιλοβατώρα ετιμάτο εις τας Καλάμας, την Χαλκίδα ή την Κόρινθον προς 4 ή 5 δρχ.

Εφαρμόζεται συστηματικώς τεράστιον οδοποιητικόν πρόγραμμα αποβλέπον αφ' ενός μεν εις την κατασκευήν ενός αρτίου βασικού οδικού δικτύου, αφ' ετέρου δε εις την επέκτασιν και την βελτίωσιν του δευτερεύοντος εθνικού καθώς και του επαρχιακού δικτύου. Διά την οδοποιίαν διετέθησαν, κατά το 1955,

30 περίπου εκατ. δρχ. έναντι 1.400 τα οποία διετέθησαν ετησίως από του 1960 μέχρι και του 1963. Σημαντικά ποσά διετέθησαν διά την βελτίωσιν των λιμένων, των συνθηκών λειτουργίας και εκμεταλλεύσεως των σιδηροδρόμων και αεροδρομίων. Μόνον διά τα υπό εκτέλεσιν έργα επεκτάσεως και εκσυγχρονισμού του αερολιμένος Ελληνικού προβλέπεται συνολική δαπάνη 600 εκατ. δραχμών.

Αλλά είχε την πρόνοια να μην αποσυνδέσει το ζητούμενο προς ανάπτυξη από το πραγματικό βιοτικό επίπεδο

τον λαού, αγρούμενος στη ρητορεία των αριθμών:

Βεβαίως, το βιοτικόν επίπεδον του ελληνικού λαού, καίτοι το υψηλότερον της Βαλκανικής, ευρίσκειται ακόμη εις σημαντικήν απόστασιν από το βιοτικόν επίπεδον των άλλων προηγμένων λαών της Δύσεως. Εδημιουργήθησαν όμως αι προϋποθέσεις της περαιτέρω ταχείας του ανόδου [...]

Δεν προτίθεμαι να αγνοήσω τα λογικά αιτήματα των διαφόρων τάξεων. Είμαι, όμως, αποφασισμένος να αντισταθώ εις οιαδήποτε παραχώρησιν η οποία θα έθετεν εν κινδύνω την σταθερότητα, που αποτελεί τη μεγίστην μέχρι τούδε κατάκτησιν του Ελληνος εργαζομένου. Οσοι δεν αντιλαμβάνονται την ορθότητα αυτής της πολιτικής, προτιμώ να μη με ψηφίσουν. Διότι θα έχω αύριον, μετά τας εκλογάς, πολύ μεγαλύτεραν ανάγκην της συμπαραστάσεως του λαού από όσον έχω σήμερα, την παραμονήν των εκλογών. Δεν θέλω να κυβερνήσω, αν δεν γνωρίζη εκ των προτέρων ο λαός πως πρόκειται να τον κυβερνήσω.

Το πρόγραμμα, το οποίον προτίθεμαι να εφαρμόσω, θα έχη βεβαίως τον χαρακτήρα της συνεχείας, αλλά ταυτοχρόνως και τον χαρακτήρα της διευρύνσεως και της ανανεώσεως.

Θ' αποβλέψωμεν ούτω:

1ον) Εις την συνέχισιν και την περαιτέρω έντασιν της ασκηθείσης μέχρι τούδε επενδυτικής πολιτικής και, διά ταύτης, εις την αύξησιν του εθνικού εισοδήματος.

2ον) Εις την κατ' απόλυτον προτεραιότητα αντιμετώπισιν των προβλημάτων της παιδείας και

3ον) Εις την εντός του πλαισίου των νέων δυνατοτήτων τας οποίας θα προσφέρη το αυξανόμενον εθνικόν εισόδημα – διεύρυσιν των κοινωνικών προγραμμάτων, προς βελτίωσιν των όρων διαβιώσεως των εργαζομένων τάξεων [...].

Η σύνδεσίς μας με την Κοινήν Αγοράν θα έχη ως συνέπειαν την προοδευτικήν εξύψωσιν των μισθών και των ημερομισθίων μέχρι της ευρωπαϊκής στάθμης. Η εξύψωσις όμως αύτη ούτε δύναται ούτε συμφέρει εις αυτούς τους ιδίους τους εργαζομένους να παραγματοποιηθεί προ της παραλλήλου εξυψώσεως της παραγωγικής αποδόσεως του Ελληνος εργαζομένου μέχρι των αντιστοιχών ευρωπαϊκών επιδόσεων. Θα είναι κατά συνέπειαν, ανάλογος προς την εκάστοτε αύξησιν της παραγωγικότητος και η εκάστοτε αύξησις των κοινωνικών αμοιβών.

Από της αρχής αυτής δεν είμαι διατεθειμένος να παρεκκλίνω, διότι η χορήγησις οιασδήποτε, μη ανταποκρινομένης προς την παραγωγικότητα, αμοιβής θα εσήμαινε πληθωρισμόν και επομένως εξαπάτησιν αυτού τούτου του εργαζομένου. Επιθυμώ όμως να γνωρίζουν και οι εργοδότες ότι δεν θ' ανεχθώ την συγκράτησιν των ημερομισθίων και των μισθών κάτω του επιβαλλομένου εκ των αντικειμενικών συνθηκών ορίου. Τα ημερομίσθια και οι μισθοί θα ανέρχωνται αναλόγως της ανόδου της όλης οικονομίας.

Το 1956 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ως πρόεδρος της κυβέρνησης, συνοδευόμενος από τους υπουργούς Γεώργιο Ράλλη και Κωνσταντίνο Τσάτσο, επισκέφθηκε τον περί την Ακρόπολη αρχαιολογικό χώρο και επιθεώρησε τα εκτελούμενα από τον αρχιτέκτονα Δημήτρη Πικιώνη έργα αναμόρφωσης της περιοχής.

Απρίλιος 1963.
Ο Κ. Καραμανλής, σε επίσημη τελετή στο συνοικισμό Ασπρα Σπίτια, κοντά στο Δίστομο, θέτει το θεμέλιο λίθο του εργοστασίου παραγωγής αλουμίνας και αλουμινίου, επενδύσεως ύψους 3 δισεκατομμυρίων δραμών. Ανάμεσα στους εικονιζόμενους ο τότε υπουργός Συντονισμού Π. Παπαληγούρας, ο οποίος εξήρε στην ομιλία του το γεγονός ότι στην ελληνική εταιρία αλουμινίου μετείχαν παγκοσμίου φήμης ξένες επιχειρήσεις όπως η γαλλική «Πεσινέ» και η αμερικανική «Ρέινολτς», σε συνεργασία με τον ΟΒΑ και τον Στ. Νιάρχο.

Το σχέδιο Μακ Μίλαν

Του **Ευάνθη Χατζηβασιλείου**

Δρ. Ιστορίας, επιστημονικού συνεργάτη
«Εκδοτικής Αθηνών»

Στις 10 Ιουνίου 1958, ο Βρετανός πρωθυπουργός, Χάρολντ Μακ Μίλαν, παρουσίασε νέο σχέδιο για την επίλυση του Κυπριακού. Οι προβλέψεις για επταετή «συνεταιρισμό» Αθήνας και Αγκυρας στη διοίκηση της Μεγαλονήσου (μέσω του διορισμού κυβερνητικών αντιπροσώπων – βοηθών του κυβερνήτη) σε συνδυασμό με την εισαγωγή «μέγιστης δυνατής κοινοτικής αυτονομίας» αλλά και την πλήρη απουσία θεσμών ενοποιητικών (π.χ. δεν προβλέφθηκε ενιαία βουλή, αλλά μόνο δυο κοινοτικές) εγκαινίαζαν μια πορεία, της οποίας φυσική απόληξη θα ήταν η διχοτόμηση ή η τριμερής συγκυριαρχία. Επιπλέον, το σχέδιο Μακ Μίλαν μπορούσε να τεθεί σε εφαρμογή έστω και με τη συνεργασία μόνης της μιας πλευράς – ελληνικής ή τουρκικής. Αυτό πράγματι συνέβη μετά την ο-

ριστική ελληνική απόρριψη, τον Αύγουστο, οπότε το Λονδίνο αποδέχτηκε το διορισμό Τουρκου κυβερνητικού αντιπροσώπου και προετοίμασε την εκλογή τουρκοκυπριακής βουλής: τελεσεμένα που κλήθηκε να ανατρέψει η Αθήνα κατά τη διαπραγμάτευση που οδήγησε στις συμφωνίες του 1959.

Ο Κ. Καραμανλής και ο Μακάριος γνώριζαν ότι ήταν εξαιρετικά δύσκολο για τη Βρετανία να αποφασίσει και να εφαρμόσει η ίδια τη διχοτόμηση. Μπορούσε, όμως, να την αφήσει να γίνει αναπόφευκτη. Και αυτό ακριβώς γινόταν με το σχέδιο Μακ Μίλαν. Ήδη, οι επιθέσεις των Τουρκοκυπρίων κατά των Ελληνοκυπρίων, στις αρχές Ιουνίου, αποσκοπούσαν να «αποδείξουν» ότι η συμβίωση ήταν ανέφικτη και να προβάλλουν τη διχοτόμηση ως μόνη λύση.

Η ελληνική πλευρά θα προβάλλει σθεναρή αντίσταση στις βρετανικές και στις αμερικανικές πιέσεις για αποδοχή του σχεδίου. Τόσο η Αθήνα όσο και ο Μακάριος θα αντιπροτείνουν την εισαγωγή δημοκρατι-

κής αυτοκυβέρνησης και την αναβολή της τελικής λύσης του ζητήματος μέχρι να κατασιγάσουν τα πάθη. Στις αρχές Ιουλίου, ο υπουργός Εξωτερικών, Ε. Αβέρωφ, θα συμμετάσχει σε διαβουλεύσεις από κοινού με τους ηγέτες της Αιγύπτου και της Γιουγκοσλαβίας, ενέργεια που καταδείκνυε –κυρίως στις ΗΠΑ– τις πιθανές επιπτώσεις του σχεδίου στη διεθνή θέση της Ελλάδας. Στις 9 Σεπτεμβρίου, μετά την απόφαση του Λονδίνου να θέσει σε εφαρμογή το σχέδιο, ο Κ. Καραμανλής, με διακοίνωσή του προς το γενικό γραμματέα του ΝΑΤΟ, Π. – Α. Σπάακ και τους ηγέτες των χωρών – μελών της Συμμαχίας, παρουσιάζοντας τις ελληνικές θέσεις, θα διατυπώσει –μόνη φορά στην περίοδο 1955–63– και μια απειλή για τη συνοχή του ΝΑΤΟ.

14 Ιουνίου: Συνομιλία του Κ. Καραμανλή με τον Αμερικανό πρεσβευτή, σχετικά με το μήνυμα του προέδρου Αϊζενχάουερ, που συνηγορούσε στην Ελλάδα να «μελετήσει» το σχέδιο:

Στιγμιότυπο από την άφιξη του Αγγλου πρωθυπουργού Χάρολντ Μακ Μίλαν στην Αθήνα, τον Αύγουστο του 1958. Ο Χ. Μακ Μίλαν επισκέφθηκε την Αθήνα για να υποστηρίξει το σχέδιο επίλυσης του Κυπριακού που έφερε το όνομά του, σχέδιο το οποίο αντικρούστηκε σθεναρά από την ελλαδική και ελληνοκυπριακή πλευρά, παρά τις βρετανικές και αμερικανικές πιέσεις.

ΤΟΝ παρεκάλεσα εν πρώτοις να διαβιβάσει τις ευχαριστίες μου εις τον πρόεδρον, διότι εξεδήλωσε το ενδιαφέρον του διά την κυπριακήν υπόθεσιν και την συμπάθειάν του διά τα θύματα του τουρκικού βανδαλισμού. Του είπον, εν συνεχεία, ότι από το όλον κείμενον του μηνύματος προκύπτει ότι η αμερικανική κυβέρνησις δεν έχει την ορθήν αντίληψιν του κυπριακού προβλήματος. Του εξήγησα και πάλιν ότι το αγγλικόν σχέδιον περιπλέκει αντί να εξωμαλύνη την κατάστασιν και τους λόγους διά τους οποίους η ελληνική κυβέρνησις δεν δύναται να το αποδεχθή.

Η ανακοίνωσις του σχεδίου αυτού, εφ' όσον αποκρούεται από την Ελλάδα και την Τουρκίαν, αλλά και τον πληθυσμόν της Κύπρου, θα δημιουργήσῃ νέαν έντασιν και θα οδηγήσῃ σε πλήρες αδιέξοδον. Υπό τας συνθήκας ατάς, η αμερικανική κυβέρνησις θα προσέφευγεν μεγάλην υπηρεσίαν αν παρέβαινε ὡστε να εγκαταλειφθῇ το αγγλικόν σχέδιον ως ανεφάρμοστον και εν συνεχεία να αναλάβῃ η αγγλική κυβέρνησις να συζητήσῃ με τους Κυπρίους το καθεστώς αυτοκυβερνήσεως ἐπὶ τῇ βάσει ενός δημοκρατικῆς Συντάγματος, το οποίον θα ἄφηνε ἐπὶ του παρόντος ανοικτόν το θέμα της οριστικῆς τύχης της νήσου [...]

21 Ιουνίου: απάντηση του Κ. Καραμανλή προς τον Χ. Μακ Μίλαν:

Ενώ κατέβαλον προσπάθειάς διὰ να συγκρατήσω την δημοσίαν γνώμην εν τῇ χώρα ταύτῃ, ἥτις δικαίως ἐξηγέρθη, προσεφέρθη να συζητήσω οἰανδήποτε λύσιν του προβλήματος, ἥτις α) θα ικανοποίησιν τὸν λαόν, β) θα διησφάλιζε τα συμφέροντα της Μ. Βρετανίας και γ) θα κατωχύρωνε διὰ συνταγματικῶν και διεθνῶν ἐγγυήσεων τα συμφέροντα της τουρκικῆς μειονότητος και τας στρατηγικὰς ἀνησυχίας της Τουρκίας.

Η βρετανική ανταπόκρισις εις τας προσπάθειάς μου δεν ἦτο σύμφωνος με τας προσδοκίας μας. Από δε της τουρκικῆς πλευράς, δεν συνηντήσαμεν παρά προκλήσεις. Επέμεινα, εν τούτοις, εις την πολιτικὴν ταύτην, διότι ἐπίστευα ὅτι η δικαιοσύνη και

Συνέχεια στην 14η σελίδα

Ο Κ. Καραμανλής και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, αντιτάχθηκαν ανυποχώρητα στην εφαρμογή του σχεδίου Μακ Μίλαν, πεπεισμένοι ότι οδηγούσε μοιραία στη διχοτόμηση της Κύπρου.

Ενώ οι διαβουλεύσεις συνεχιζόνταν σε Αθήνα, Αγκυρα, Λονδίνο και Νέα Υόρκη, ο αγώνας του κυπριακού λαού συνεχιζόταν αμείωτος, παρά τα κατασταλτικά μέτρα της βρετανικής διοίκησης του νησιού. Στη φωτογραφία, Βρετανοί στρατιώτες βάλλονται από τους Κύπριους αγωνιστές.

Ο Κ. Καραμανλής στα Ηνωμένα Έθνη, στις 12 Νοεμβρίου 1956, ημέρα έναρξης της συζήτησης για το Κυπριακό. Δίπλα στον πρωθυπουργό, ο υπουργός Εξωτερικών Ευάγγελος Αβέρωφ, στραμμένος προς τον Γιώργο Σεφέρη, διευθυντή τότε της Β' Πολιτικής Διεύθυνσης του υπουργείου Εξωτερικών.

Συνέχεια από την 13η σελίδα
τα ιδανικά διά τα οποία εις τόσας θυσίας υπεβλήθησαν οι δύο λαοί μας θα επεκράτουν. Η δημοσίευσις του βρετανικού σχεδίου, μετά τας φρικτάς βιαιοπραγίας των Τούρκων της

Κύπρου, τας οποίας η διοίκησης της νήσου θα έδδει να είχε προλάβει, καθιστά τας επιμόνους προσπάθειάς μου έτι δυσχερεστέρας [...]

Δεν είναι νοητή η επίκλησις της προκλητικής στάσεως και της αδια-

λαξίας της Τουρκίας, ως αποφασιστικού παράγοντος ματαιώσεως μιας δικαίως και πρακτικής λύσεως. Η Μ. Βρετανία ασκεί την κυριαρχίαν επί της νήσου επί πολλά έτη. Εχει το προνόμιον να είναι μια Μεγάλη Δύ-

ναμις. Εις ταύτην ανήκει η ευθύνη του καθορισμού του μέλλοντος της νήσου, συμφώνως προς τας αρχάς του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών και προς τας διατάξεις άλλων διεθνών συμφωνιών [...]

Δεν πιστεύω ότι το σύστημα του βρετανικού σχεδίου θα αποτελέσει όργανον κατευνασμού. Αντιθέτως, λόγω της διαρθρώσεώς του και των προσωρινώς δημιουργηθεισών συνθηκών, θα συντείνη εις την διατήρησιν της παρούσης εντάσεως.

Αλλ' εκτός των ανωτέρω σκέψεων, και έτι εάν παρεβλέπομεν το γεγονός ότι λόγω του προσωρινού χαρακτήρος δεν προβλέπει την οριστική λύσιν του προβλήματος διά της εφαρμογής του δικαιώματος της αυτοδιαθέσεως, αυτό καθ' εαυτό το σχέδιον έχει λίαν σοβαρά μειονεκτήματα, ως π.χ. η σύνθεσις του Συμβουλίου [της κυβέρνησης]. Ο τρόπος καθ' ον το Συμβούλιον είναι συγκροτημένον αγνοεί την αρχήν της γνησίας αντιπροσωπευτικότητος εις βάρος της μεγάλης ελληνικής πλειοψηφίας. Ούτω, ο μόνος δημοκρατικός θεσμός, όστις προβλέπεται υπό του προτεινομένου διοικητικού συστήματος, νοθεύεται.

Διά τους ανωτέρω εκτιθεμένους λόγους, η ελληνική κυβέρνησις, δεδομένου ότι είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει το πρόβλημα τούτο κατά τρόπον ρεαλιστικόν, δεν δύναται να συμφωνήσει προς την πρότασιν της βρετανικής κυβερνήσεως, πεισθείσα ότι το σχέδιον τούτο θα προσέθετε μόνον νέας περιπλοκάς εις τας ήδη υπάρχουσας.

Εφόσον το κύριον θέμα, ήτοι το δικαίωμα του κυπριακού λαού να αποφασίση περί του ίδιου μέλλοντός του, παραμερίζεται διά μίαν επταετή περίοδον, το σχέδιον θα ήτο περισσότερο εποικοδομητικόν διά της προτάσεως μιας προσωρινής λύσεως επί τη βάσει δημοκρατικής αυτοκυβερνήσεως υπό την βρετανικήν κυριαρχίαν, αναβαλλομένης της ρυθμίσεως του κυρίου θέματος δι' ευθετώτερον χρόνον. Τούτο θα ήτο θέμα μεταξύ βρετανικής κυβερνήσεως και του κυπριακού λαού [...]

Εν συμπεράσματι, πιστεύω ότι ο καλύτερος τρόπος διά την προώθησιν του κυπριακού ζητήματος, εν όψει των παρουσών δυσχερειών, θα ήτο όπως η βρετανική κυβέρνησις αναθεωρήσει το σχέδιόν της και καταβάλη νέας προσπάθειάς προς εξεύρεσιν λύσεως δυναμένης να θεωρηθεί ικανοποιητική. Πιστεύω ότι, εάν η βρετανική κυβέρνησις είναι διατεθειμένη να καταβάλη την τελευταίαν ταύτην προσπάθειαν, θα επηκολούθη κατευνασμός εν τη νήσω, καθισταμένης ούτω δυνατής, σταδιακώς, της οριστικής λύσεως [...]

9 Σεπτεμβρίου: διακοίνωση Κ. Καραμανλή προς το γενικό γραμματέα και τους ηγέτες των μελών του ΝΑΤΟ:

Η ελληνική κυβέρνησις θεωρεί επίσης χρέος της όπως διά της παρούσης διακοινώσεως επιστήση την προσοχήν των μελών της Ατλαντικής Συμμαχίας επί των κινδύνων τους οποίους δημιουργεί η εφαρμογή του ειρηνόμενου σχεδίου τόσον διά την συνοχήν της Συμμαχίας, όσον και διά την ειρήνην της Ανατολικής Μεσογείου.

Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου

Στιγμιότυπο από τη συνδιάσκεψη της Ζυρίχης, τον Φεβρουάριο του 1959. Ο Κ. Καραμανλής συνομιλεί με τον Τούρκο πρωθυπουργό Αντάν Μεντερές. Παρακολουθούν ο υπουργός Εξωτερικών Ευ. Αβέρωφ και ο Τούρκος ομόλογός του Φ. Ζορλού.

Του Γ.Α. Λεονταρίτη

Οι βάσεις για τη συμφωνία της Ζυρίχης, που θα οδηγήσει στον τετραμηνιαίο του ένοπλου αγώνα στη Μεγαλόνησο και στη δημιουργία ανεξάρτητου κυπριακού κράτους, ετέθησαν στις αρχές Δεκεμβρίου του 1958 κατά τη συνάντηση των υπουργών Εξωτερικών Ελλάδος - Τουρκίας, Ε. Αβέρωφ και Φ. Ζορλού, στα παρασκήνια των διαβουλεύσεων στον ΟΗΕ. Στις 20 Ιανουαρίου είχε επέλθει μεταξύ των δύο υπουργών συμφωνία στα βασικά σημεία των όρων, και προετοιμάστηκε η τελική συνάντηση αυτή τη φορά με συμμετοχή των δύο πρωθυπουργών, Κ. Καραμανλή και Αν. Μεντερές, που έγινε τον Φεβρουάριο του 1959.

Την ελληνική αντιπροσωπεία αποτελούσαν ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής και οι Ε. Αβέρωφ, Ξανθόπουλος-Παλαμιάς, Δημ. Μπίτσιος και Αγγ. Βλάχος. Η

τουρκική πλευρά συγκροτήθηκε από τον πρωθυπουργό Αν. Μεντερές και τον Φ. Ζορλού, τον γεν. γραμματέα του υπ. Εξωτερικών Εξένιπελ, τον βοηθό του Ζεκή Κιουνεργλάπ και τον συνταγματολόγο Νιχάτ Ερμί.

Με τη Συμφωνία προβλεπόταν μεταξύ άλλων, ότι: Η Κύπρος θα γινόταν ανεξάρτητη Δημοκρατία Προεδρικού Τύπου. Ο πρόεδρος θα ήταν πάντοτε Έλληνας και ο αντιπρόεδρος Τούρκος, εκλεγόμενοι αντιστοίχως από την ελληνική και τουρκική κοινότητα. Επίσημες γλώσσες του νέου κράτους θα ήταν και η ελληνική και η τουρκική, ενώ η σημαία προβλεπόταν ουδέτερη. Πρόεδρος και αντιπρόεδρος που θα εκλέγονταν για 5 χρόνια, θα μπορούσαν να αντικατασταθούν αντιστοίχως από τον πρόεδρο και τον αντιπρόεδρο της Βουλής. Θα υπήρχε υπουργικό συμβούλιο δεκαμελές (7 Έλληνες και 3 Τούρκοι) οι αποφάσεις του οποίου θα λαμβάνονταν κατ' απόλυτον πλειοψηφίαν. πρόεδρος

και αντιπρόεδρος θα είχαν πάλι «κεχωρισμένως και από κοινού» δικαίωμα παραπομπής στη Βουλή των Αντιπροσώπων, η οποία θα έπρεπε να αποφανθεί μέσα σε 15 μέρες. Η Βουλή των Αντιπροσώπων θα ασκούσε τη νομοθετική εξουσία, τα μέλη της θα εκλέγονταν για 5 χρόνια και θα ήταν κατά 70% Έλληνες και κατά 30% Τούρκοι. Ο στρατός της Δημοκρατίας θα είχε δύναμη 2.000 ανδρών (60% Έλληνες και 40% Τούρκοι), ενώ την ίδια δύναμη θα είχε και η αστυνομία. Παράλληλα με τη «Συνθήκη εγγυήσεως» η Δημοκρατία της Κύπρου ανελάμβανε την υποχρέωση, «να μη συμμετάσχει καθ' ολοκληρίαν ή εν μέρει εις ουδεμίαν πολιτικήν ή οικονομικήν ένωσην μετά οιοσδήποτε κράτους». Αγγλία, Ελλάδα και Τουρκία, γίνονταν εγγυήτριες δυνάμεις της ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας του νέου κράτους. Επικεφαλής της ελληνικής

Συνέχεια στην 16η σελίδα

Συνέχεια από την 15η σελίδα

αντιπροσωπείας που ανέλαβε να επεξεργασθεί τις βασικές διατάξεις του Συντάγματος, ήταν ο Θεμ. Τσάτσος. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στην αρχή επεδιοκίμασε τις συμφωνίες, αλλά από την επομένη εκδήλωσε τάσεις υπαναχώρησης από την αρχική του θέση.

Την 12η Φεβρουαρίου 1959, οι Αβέρωφ και Ζορλού «διαπραγματεύθηκαν» με τον Αγγλο υπουργό Εξωτερικών Σέλγουν Λόιντ τη βρετανική θέση στην Κύπρο ύστερα από την ανεξαρτησία (βάσεις, διευκολύνσεις κ.λπ.) και προετοίμασαν το έδαφος για την πενταμερή διάσκεψη. Η αγγλική κυβέρνηση δεν θεώρησε τις συμφωνίες της Ζυρίχης οριστικές, τις ενέταξε όμως, μαζί με άλλα έγγραφα, στη «συμπεφωνημένη βάση για την τελική ρύθμιση του κυπριακού προβλήματος». Προτείνει να συγκροτηθούν δύο επιτροπές που σε διάστημα ενός έτους, θα κατήρτιζαν η μία στο Λονδίνο, και η άλλη στη Λευκωσία, το τελικό κείμενο του Συντάγματος. Πάντως, με δήλωσή της, η αγγλική κυβέρνηση αναγνώρισε τις Συμφωνίες της Ζυρίχης και διατύπωσε τις δικές της αξιώσεις (βάσεις, κ.λπ.). Στις 15 Φεβρουαρίου έγινε η πρώτη συνεδρίαση της Πενταμερούς χωρίς την παρουσία Καραμανλή και Μεντερές που δεν είχαν φθάσει ακόμα. Η ελληνική κυβέρνηση έδωσε στον Τύπο ανακοίνωση ότι ο Αρχιεπίσκοπος ενέκρινε τις συμφωνίες. Στην πραγματικότητα, όμως, διατηρούσε ζωηρές επιφυλάξεις κι άρχισε να δέχεται πιέσεις από ελληνικής πλευράς ν' αποδεχθεί όσα συμφώνησαν η Αθήνα και η Αγκυρα. Αλλά και ο Καραμανλής μόλις έφθασε στο Λονδίνο, κάλεσε τον Μακάριο και του ζήτησε να άρει τις επιφυλάξεις του. Πιέσεις δέχθηκε και από τον τελευταίο κυβερνήτη της νήσου, Χιον Φοντ. Τελικά, το πρωί της επομένης, ο Αρχιεπίσκοπος είπε το «ναι», για να μη δημιουργηθεί χάος στην Κύπρο. Στις 23 Φεβρουαρίου 1959 δημοσιεύθηκαν τα κείμενα των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου.

Αναφερόμενος στις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου, ο Κ. Καραμανλής θα σημειώσει τα ακόλουθα, σε σημείωμα που υπαγόρευσε κατά την αυτοεξορία του στο Παρίσι:

ΑΙ ΣΥΜΦΩΝΙΑΙ της Ζυρίχης και του Λονδίνου εγένοντο δεκταί με ανακούφισιν και εν Κύπρω και εν Ελλάδι, διότι ο λαός διησθάνετο τας δυσκολίας και τους κινδύνους που περιέκλειε το Κυπριακόν. Πολύ βραδύτερον και όταν ελησμονήθησαν οι κίνδυνοι, άρχισαν να διατυπώνονται επικρίσεις από την αντιπολίτευσιν αι οποίαι ενεθαρρύνοντο από την σιωπήν του Μακαρίου.

Αι συμφωνίαι εκείναι είχαν, βεβαίως, μειονεκτήματα. Και δεν ήτο δυνατόν να μην έχουν, εφ' όσον υπεγράφησαν μέσα σ' ένα κλίμα πάθους και δυσπιστίας, και εκαλούντο να συμβιβάσουν συμφέροντα και απόψεις οξύτατα αντιτιθεμένας. Τας απεδέχθημεν όμως αφ' ενός μεν για να αποφυγώμεν την σύρραξιν και συνεπώς την διχοτόμησιν, αφ' ετέρου δε διότι επιστεύαμεν ότι, με την αλλαγήν του κλίματος εις τας σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων, θα καθίστατο δυνατή η θεραπεία των

1 Μαρτίου 1959. Υστερα από τριετή αναγκαστική απουσία από την Κύπρο και λίγες ημέρες μετά την υπογραφή των συμφωνιών του στη Μεγαλόνησο και γίνεται δεκτός με ενθουσιώδεις εκδηλώσεις.

κατά την εφαρμογήν των συμφωνιών.

Τα κυριώτερα μειονεκτήματα ήσαν, η συνθήκη εγγυήσεως και το βέτο του αντιπροέδρου, τα οποία εφαλκίδευαν την ανεξαρτησίαν της Κύπρου, καθ' ο μέτρον βέβαια θα εγένετο κακή χρήσις αυτών. Ήσαν όμως αναπόφευκτα, δεδομένου ότι οι Τούρκοι κατείχοντο από τον επίμονον φόβον ότι μετά την ανεξαρτησίαν θα ήτο δυνατόν ανά πάσαν στιγμήν να πραγματοποιηθή πραξικοπηματικώς Η ένωσις. Ενθυμούμαι ότι, όταν την παραμονήν της υπογραφής των Συμφωνιών της Ζυρίχης με επεσκέφθη ο Μεντερές ασθενούντα από γρίππην και με ηρώτησε τι έπαθα του απήνησα γελών: «Με αρρώστησαν τα ανατολίτικα παζάρια σου». Εις απάντησιν, μου είπε ότι λυπάται και αυτός για τα παζάρια αυτά, αλλά θα εθεωρείτο ο μεγαλύτερος «μπουνταλάς» της ιστορίας εάν υπέγραφε την ανεξαρτησίαν άνευ εγγυήσεως. Διότι θεωρούσε βέβαιον ότι, εις την περίπτωσιν αυτήν οι Κύπριοι θα εκήρυσσαν μίαν ημέραν την ένωσίν τους με την Ελλάδα, προς αποτροπήν της οποίας η Τουρκία θα

ήτο υποχρεωμένη να προσφύγη εις πόλεμον. Με εβεβαίωσεν δε εν συνεχεία ότι τα μέτρα αυτά η Τουρκία τα ήθελε προς άμυναν και ότι θα ήτο δυνατόν να επανεξετασθούν όταν όλα τα άλλα θα έχουν πάει καλά και τα πνεύματα θα έχουν ηρεμήσει.

Πάντως, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι και τα μειονεκτήματα αυτά θα αθνοούσαν, αν επεδεικνύετο καλή θελήσις εξ όλων των πλευρών, γνωστού όντως ότι η επιτυχία των πολιτευμάτων εξαρτάται περισσότερο από το κλίμα που τα περιβάλλει, παρά από το τυπικόν τους περιεχόμενον. Προς αποτροπήν, άλλωστε, της παρερμηνείας και καταχρήσεως του άρθρου 4 της συνθήκης εγγυήσεως, η ελληνική Κυβέρνησις υπεστήριξεν επιτυχώς ευθύς εξ αρχής ότι στην έννοιαν αυτού δεν περιλαμβάνεται η στρατιωτική παρέμβασις. Επέτυχε δε και σχετικήν γνωμοδότησιν των Ηνωμένων Εθνών υπέρ των απόψεών της.

Το περιεργον είναι ότι η κρίσις δεν προήλθε από τα ανωτέρω βασικά μειονεκτήματα, αλλά από άλλα τα οποία κατά την υπογραφήν των συμφωνιών εθεωρήθησαν α-

κίνδυνα. Ητοι, το των χωριστών Δήμων, το οποίον απεδέχθημεν κατά σύστασιν του Μακαρίου, και της διπλής πλειοψηφίας επί φορολογικών θεμάτων, την οποίαν οι Τούρκοι εζήτησαν αποκλειστικώς και μόνον για να προστατεύωνται κατά του κινδύνου της φορολογικής κακομεταχειρίσεως. Ούτω, η ελληνική κωλυσιεργεία περί την εφαρμογήν της διατάξεως περί χωριστών Δήμων έδωσεν αφορμήν εις τους Τουρκοκυπρίους να κάνουν χρήσιν της διατάξεως περί διπλής πλειοψηφίας, να μπλοκάρουν την οικονομικήν πολιτικήν της Κυβερνήσεως και να οδηγήσουν τελικώς εις την κρίσιν του 1963.

Είχαν όμως αι συμφωνίαι και αναμφισβήτητα πλεονεκτήματα. Εθεσαν τέρμα εις μίαν επικίνδυνον περιπέτειαν, εις την οποίαν είχεν εισέλθει απαρασκευάστον το έθνος. Απεκατεστάθησαν οι συμμαχικοί μας δεσμοί, που ήσαν απαραίτητοι για την ασφάλειαν της χώρας. Εδωσαν εις την Κύπρον, μετά μακράϊωνα δουλείαν, την ελευθερίαν την, περιέσωσαν το Πατριαρχείον και ό,τι είχε απομείνει από τον ελληνισμό της Κωνσταντινουπόλεως. Και, προ-

υ Λονδίνου, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επιστρέφει

παντός, εδημιούργησαν την γέφυρα για την ένωση εις την οποίαν θα φθάναμε αβιάστως, εάν εδημιουργούσαμε εν τω μεταξύ τας καταλλήλους διπλωματικάς και ψυχολογικάς προϋποθέσεις. Οι Τούρκοι, αντιτιθέμενοι εις την ένωση, προέβαλλον δύο βασικά επιχειρήματα. Πρώτον, το θέμα της εθνικής των ασφαλείας, και δεύτερον, τον κίνδυνον κακομεταχειρίσεως των ομοεθνών των. Εις αυτά προσετέθη μετά την όξυνσιν του θέματος και πρόβλημα εθνικής φιλοτιμίας.

Οι παράγοντες όμως αυτοί αυτομάτως θα ατονούσαν, εάν απεκαθίστατο η φιλία και συνεργασία των δύο εθνών και εδημιουργείτο κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Και όχι μόνον θα καθίστατο δυνατή η βελτίωσις των συμφωνιών, αλλά και θα συνεζητείτο κάποτε ψυχραίμως και το θέμα της ενώσεως. Διότι θα επεδεικνύετο με την πάροδον του χρόνου ότι η ένωση αντεπεκρίνετο περισσότερο προς τα συμφέροντα όλων μας, από την ανεξαρτησίαν, η οποία θα ημπορούσε να εξελιχθή, όπως και εγένετο, εις επικίνδυνον περιπέτειαν.

17 Μαρτίου 1959. Ο Κ. Καραμανλής υποδέχεται στην Αθήνα τον αρχηγό της ΕΟΚΑ Γεώργιο Γρίβα. Την επομένη ο στρατηγός κηρύχθηκε από τη Βουλή των Ελλήνων «άγιος της πατρίδος».

Στις 16 Αυγούστου 1960 υπογράφηκαν τα τελικά κείμενα των συνθηκών που απέδωσαν στην Κύπρο την ανεξαρτησία της. Ανάμεσα στους εικονιζομένους ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο τελευταίος Βρετανός κυβερνήτης της Κύπρου σερ Χιου Φουτ.

Η σύγκρουση με τα Ανάκτορα

Του Γ.Α. Λεονταρίτη

Από το 1961 άρχισαν να δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα στις σχέσεις του Κ. Καραμανλή με τα ανάκτορα. Μετά τις εκλογές του έτους εκείνου και την έναρξη του «Ανένδοτου Αγώνα» της Ένωσης Κέντρου, οι επιθέσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης κατά του Στέμματος κορυφώθηκαν και οι βασιλείς εξέφραζαν παράπονα στον πρωθυπουργό ότι δεν τους προστάτενε όσο έπρεπε από τις επιθέσεις αυτές. Από την άλλη πλευρά, ο Κ. Καραμανλής υποστήριζε ότι το Στέμμα όφειλε για το καλό του ν' αποφεύγει ενέργειες που το έκαναν αντικείμενο αντιδικίας, είτε ενώπιον της Βουλής είτε ενώπιον των δικαστηρίων. Έτσι η νευρική της βασιλικής οικογένειας αυξήθηκε, αφού πέραν των επιθέσεων της αντιπολίτευσης υπήρχαν και οι συχνές προστριβές με τον Καραμανλή. Σε μια επιστολή του προς τον βασιλέα Παύλο με ημερομηνία 3 Οκτωβρίου 1962, ο Καραμανλής σημείωνε μεταξύ άλλων: «Φαίνεται να επικρατεί η πεπλανημένη αντίληψη ότι η μεγαλοπρέπεια ενισχύει τον Θρόνον. Συμβαίνει το αντίθετο. Η απλότης και η λιτότης εδραιώνουν τον θεσμό». Κυρίως η βασίλισσα Φρειδερίκη άρχισε πλέον να εχθρεύεται ανοιχτά τον πρωθυπουργό, αφού δεν ανεχόταν τις νουνεχείς παρατηρήσεις του. Στις 10

Μαΐου κι ενώ ο Παύλος είχε μεταφερθεί στον «Ευαγγελισμό» για εγχείρηση σκληροκοιτίτιδος, σημειώθηκε οξύτατο επεισόδιο μεταξύ Φρειδερίκης-Καραμανλή. Η βασίλισσα επέμενε να αναβληθούν οι γιορτές για τη Χιλιετηρίδα του Αγίου Όρους μέχρις ότου αναρρώσει ο Παύλος. Ο Καραμανλής της εξήγησε ανστηρά ότι αυτά είναι θέματα της κυβέρνησεως και όχι δικά της. Άλλη σύγκρουση σημειώθηκε πάλι μεταξύ τους, όταν η Φρειδερίκη αξίωσε να δοθεί το κτίριο του «Κυβερνείου» της Θεσσαλονίκης στη βασιλική οικογένεια, με τη δικαιολογία ότι «οι βασιλείς δεν μπορούν να συναγελάζονται με κοινούς θνητούς» και ο πρωθυπουργός της απήντησε ανστηρά ότι «Αυτά είναι ξεπερασμένες αντιλήψεις». Μετά τη δολοφονία του βουλευτού της ΕΔΑ Γρηγ. Λαμπράκη η πολιτική ατμόσφαιρα είχε γίνει πολύ βαριά. Εξαιτίας των επεισοδίων που είχαν σημειωθεί στο Λονδίνο από οπαδούς της «Ειρήνης» κατά της Φρειδερίκης, ο Καραμανλής επέμενε να μην πραγματοποιηθεί η επίσημη επίσκεψη του βασιλικού ζεύγους στην Αγγλία, που είχε οριστεί από 9 έως 12 Ιουλίου. Ο Παύλος επεφυλάχθη ν' απαντήσει. Ακολούθησε η επίσκεψη Ντε Γκολ στην Αθήνα, η ασθένεια του βασιλέως και το επεισόδιο με τη Φρειδερίκη για τον εορτασμό του Αγίου Όρους που προαναφέραμε. Το απόγευμα της Τρίτης 11 Ιουνίου 1963, ο Καραμανλής υπέ-

βαλε την παραίτησή του στον Παύλο, ο οποίος έδωσε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στον Παν. Πιπινέλη. Ο Καραμανλής φεύγει για τη Ζυρίχη και θα επιστρέψει για τις εκλογές του Νοεμβρίου 1963. Τις εκλογές αυτές θα τις κερδίσει με σχετική πλειοψηφία η Ένωση Κέντρου. Ο Καραμανλής ζήτησε από τον βασιλιά να μη δώσει την εντολή στον Γ. Παπανδρέου ή, εάν του την δώσει, η εντολή να είναι διερευνητική. Ο Παύλος συμφώνησε μαζί του, αλλά την επόμενη μέρα ανέθεσε τη διακυβέρνηση της χώρας στον Γ. Παπανδρέου. Αργότερα ο Καραμανλής θα αφηγήτο στον Γάλλο συγγραφέα Ροζέ Μασιπ: «Μετά τις τελευταίες διαφωνίες που είχα με τον βασιλέα Παύλο, έγινε σαφές ότι δεν μπορούσα πλέον να παραμείνω στην Αθήνα...»

Πράγματι το απόγευμα της 9ης Δεκεμβρίου 1963, ο Καραμανλής αναχώρησε για το Παρίσι με την τότε σύζυγό του Αμαλία, αφού έδωσε επιστολή στον Παν. Κανελλόπουλο για τα μέλη της Κοιν. Ομάδος της ΕΡΕ. Ο ιδρυτής του κόμματος εγκατέλειψε την ηγεσία αλλά και την πολιτική ζωή.

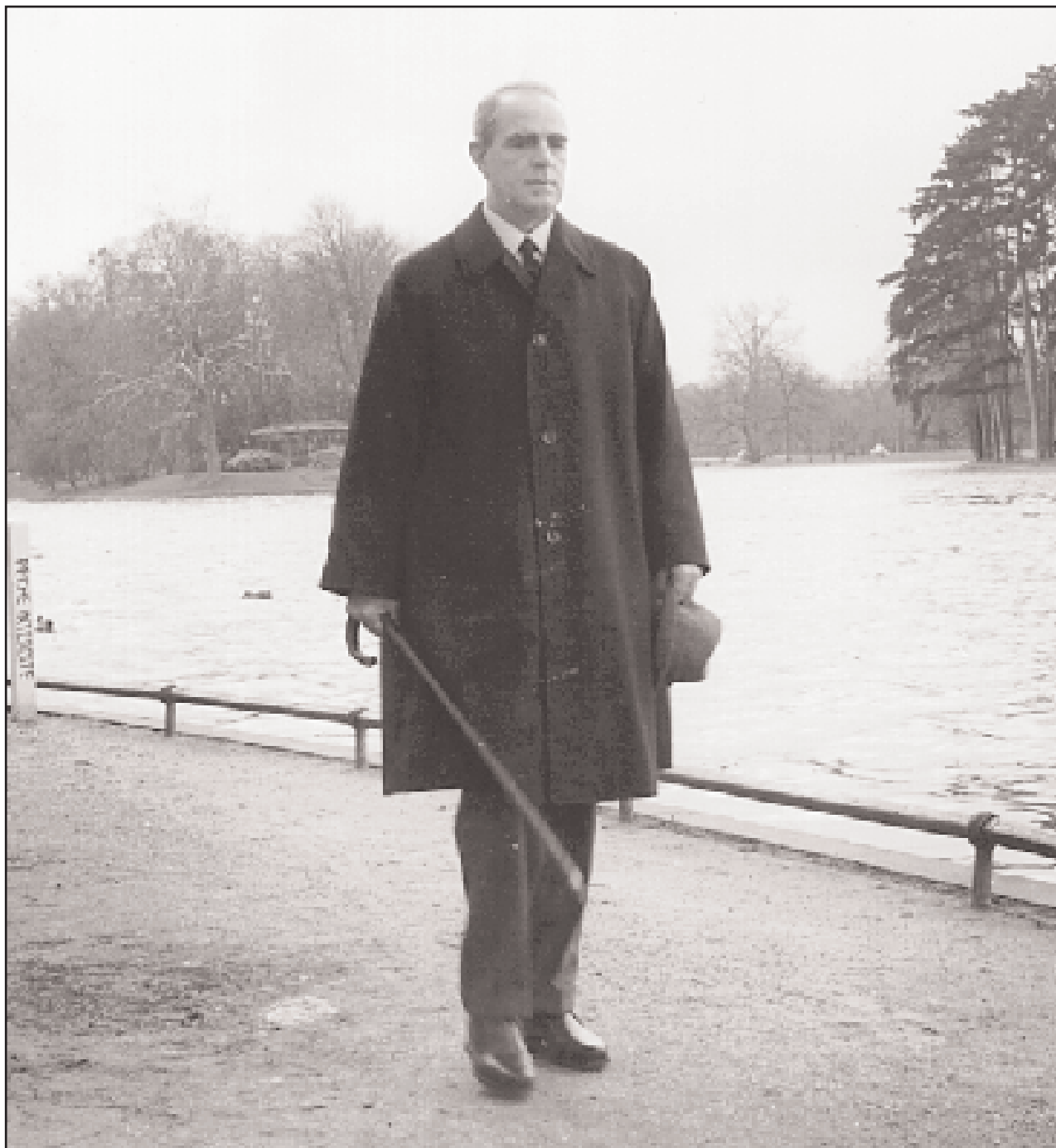
Τους λόγους για τους οποίους εγκατέλειψε την πολιτική, διατύπωσε πληρέστερα ο ίδιος ο Καραμανλής πολύ αργότερα σ' ένα σημείωμα που έστειλε από το Παρίσι σε στενό του συνεργάτη, όπου μεταξύ άλλων, ανέφερε:

ΟΤΑΝ την εσπέραν ανεκοινώθησαν τα αποτελέσματα, χωρίς να εκδηλώσω πικρία, ενεπιστεύθη εις δύο-τρεις παρισταμένους συνεργάτες μου ότι, λόγω των γεγονότων του τελευταίου εξαμήνου, είχαν ωριμάσει εις την συνείδησίν μου η ιδέα της αποχώρησης από την πολιτικήν. [...] Πάντως δεν κατέστησα την σκέψιν μου αυτήν απόφασιν και δεν την ανεκοίνωσα δημοσία, δεδομένου ότι έπρεπε να χειρισθώ εν τω μεταξύ το πολιτικόν θέμα κατά τρόπον ωφέλιμον και διά το κόμμα και διά την χώραν.

Ο βασιλεύς, την επομένην της εκλογής, εκάλεσε τον κ. Παπανδρέου και την πρωίαν της μεθεπομένης εκλήθην και εγώ εις τα ανάκτορα. Κατά την συνομιλίαν μας, ο βασιλεύς μου ανεκοίνωσεν ότι ο κ. Παπανδρέου του εξήτησε την εντολήν να σχηματίση Κυβέρνησιν με το δικαίωμα της διαλύσεως της Βουλής εν περιπτώσει καταψηφισέως του. Ο βασιλεύς τον ηρώτησεν εάν, εφ' όσον εστερείτο αυτοδυνάμου πλειοψηφίας, θα επεδίωκε συνεργασίαν με την ΕΡΕ, δοθέντος ότι η συνεργασία με την ΕΔΑ απεκλείετο.

Ο κ. Παπανδρέου τον εβεβαίωσεν ότι δεν προτίθεται να συνεργασθεί με την ΕΔΑ και ότι δεν έχει ανάγκην της ΕΡΕ, δεδομένου ότι εθεώρει βεβαίαν την αποχώρησιν εξ αυτής μιας ομάδος 20 περίπου βουλευτών, η οποία θα συνέπρατε εις τον σχηματισμόν της Κυβερνήσεώς του. Και προσέθεσεν ότι τούτο θα ηδύνατο να εξασφαλισθή πλήρως, εάν του ανετίθετο η εντολή.

Ο βασιλεύς επεφυλάχθη, όπως μου είπεν, να του απαντήσει και εξήτησεν τας ιδικάς μου απόψεις. Του είπα ότι κατ' αρχήν υπήρξεν αδικαιολόγητος η σπουδή του να καλέσει την επομένην της εκλογής τον κ. Παπανδρέου και δι' άλ-

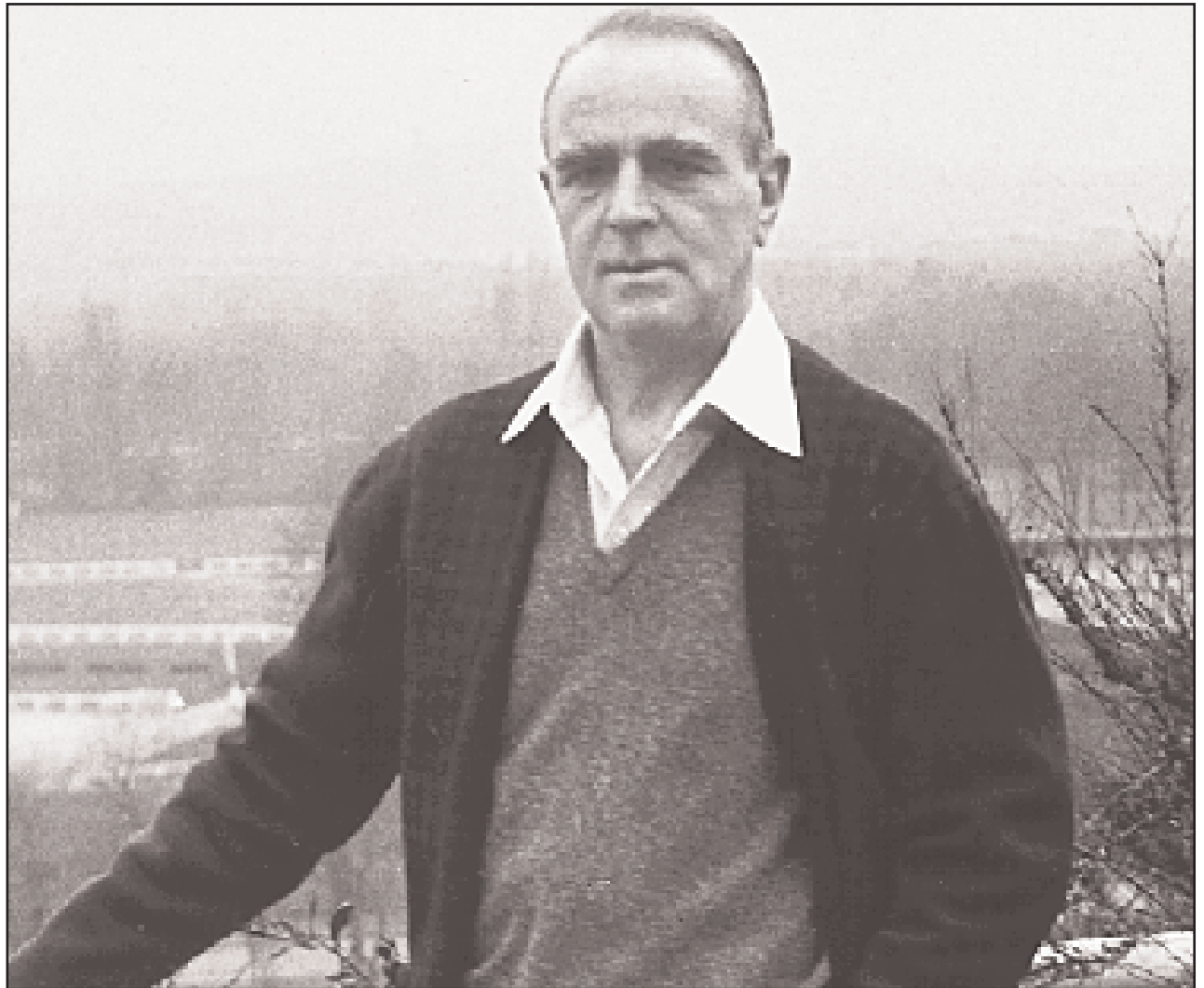
Ο Κ. Καραμανλής σε έναν από τους μοναχικούς περιπάτους που συνήθιζε να κάνει στο δάσος της Βουλώνης, στα χρόνια της αυτοεξορίας στο Παρίσι.

λους λόγους, αλλά και διότι δεν ήτο εισέτι γνωστόν πλήρως το εκλογικόν αποτέλεσμα, δεδομένου ότι υπελείποντο τα αποτελέσματα του στρατού και των δημοσίων υπαλλήλων. Μετά την παρατήρησίν μου αυτήν, διετύπωσα ως ακολούθως τας απόψεις μου. Ο κ. Παπανδρέου, ενθαρρυνθείς από τας παραχωρήσεις που του εγένοντο και μεθυσθείς από το απροσδόκητον και δι' αυτόν τον ίδιον αποτέλεσμα της εκλογής, διετύπωνεν αξιώσεις κοινοβουλευτικώς και ηθικώς απαράδεκτους. Κοινοβουλευτικώς μεν διότι, μη διαθέτων την πλειοψηφίαν της Βουλής, εζήτη την εντολήν και μάλιστα με το δικαίωμα της διαλύσεως. Ηθικώς δε διότι εζήτη την εντολήν διά να την χρησιμοποιήσῃ προς διάσπασιν του αντιπάλου κόμματος, απειλών με εκλογάς και διαφθείρων συνειδήσεις.

Εν συνεχεία, συνέστησα εις τον βασιλέα τὰ ακόλουθα: Πρώτον, να μην σπεύσῃ εις την λύσιν του κυβερνητικῆς προβλήματος, εφ' ὅσον ουδέν κόμμα συνεκέντρωνε ἀπόλυτον πλειοψηφίαν, και εφ' ὅσον ὠφείλε διὰ τῆς επιφυλακτικῆς του στάσεως να διευκολύνει τὴν δημιουργίαν κλίματος συνεργασίας μεταξύ των κομμάτων. Δεύτερον, μετὰ το στάδιον αὐτὸ τῆς αναμονῆς, θα ἔπρεπε να καλέσῃ τον Παπανδρέου και να του αναθέσει ὄχι τον σχηματισμὸν Κυβερνήσεως, ἀλλὰ τὴν εντολήν διερευνησεως διὰ τον σχηματισμὸν αὐτῆς. Και εἰάν μεν ο Παπανδρέου ἠδύνατο να του παρουσιάσει σχῆμα βιώσιμον και υγιές, θα ὠφείλε να του δώσῃ τὴν εντολήν του σχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως. Εἰάν ὁμως ο κ. Παπανδρέου ἀπετύγχανε, τότε ο βασιλεύς θα ἠδύνατο, ἀφοῦ δοκιμάσει και δι' ἄλλων προσώπων τον σχηματισμὸν βιωσίου Κυβερνήσεως, να διαλύσῃ τὴν Βουλὴν και να προκηρύξῃ νέας εκλογάς. [...] Ο βασιλεύς συνεφώνησε με τας ἀπόψεις μου και, ἀφοῦ με ηυχαρίστησεν, με ἠρώτησεν εἰάν θα ἦμιον διατεθειμένος να διευκολύνω τον σχηματισμὸν συμμαχικῆς Κυβερνήσεως. Του ἀπήντησα ὅτι θα τον βοηθῆσω σ' αὐτό, τοσοῦτω μᾶλλον καθ' ὅσον συνέπιπτε και με τὴν επιθυμίαν μου ὅπως (επὶ τινὰ χρόνον) ἀπόσχῃ τῆς ενεργοῦ πολιτικῆς.

Ἦμιον τὸσον βέβαιος ὅτι ο βασιλεύς ἐξετίμησε τὴν ὀρθότητᾶ τῆς εισηγήσεώς μου, ὥστε ὅταν ἐπέστρεψα εις τὴν οἰκίαν μου, ἐδήλωσα προς τους συνεργάτας μου, οἱ οἱποῖοι με ἀνέμενον, ὅτι ο βασιλεύς δεν πρόκειται να ἀναθέσῃ τον σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως εις τον κ. Παπανδρέου.

Τὴν πρωίαν τῆς επομένης, 6ης Νοεμβρίου 1963, ἐπληροφοροῦμην ὅτι ο βασιλεύς ἐκάλεσε τον κ. Παπανδρέου και του ἀνέθεσε τὴν εντολήν. Ἐκπληκτος διὰ τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν, διεμήνυσα προς τον βασιλέα διὰ του γραμματέως του, κ. Γερουλάνου, τὴν ἐκπληξίν μου και ἐπέστησα τὴν προσοχήν του ἐπὶ των κάτωθι σημείων: α) Ἡ ἀνάθεσις τῆς εντολῆς εις τον κ. Παπανδρέου, και μάλιστα μετὰ τὴν δημοσία γενομένην δῆλωσίν του ὅτι

Τα σοβαρά προβλήματα στις σχέσεις του Κ. Καραμανλή με τα ανάκτορα είχαν αρχίσει να διαφαίνονται ήδη από το 1961. Οι σχέσεις θα καταστούν αδιέξοδες το Νοέμβριο του 1963, μετά την εκλογική νίκη της Ενωσης Κέντρου - «Μετά τις τελευταίες διαφωνίες που είχα με τον βασιλέα Παύλο, έγινε σαφές ότι δεν μπορούσα πλέον να παραμείνω στην Αθήνα...». Η φωτογραφία του, από το Παρίσι, για το οποίο αναχώρησε το απόγευμα της 9ης Δεκεμβρίου 1963 και ὅπου ἐμελλε να διαμείνει ἕως τον Ιούλιο του 1974.

δεν προτίθεται να συνεργασθῆ ὀυτε με τὴν ΕΡΕ ὀυτε με τὴν ΕΔΑ, εἶναι ἀντίθετος προς τὴν κοινοβουλευτικὴν τάξιν και παράδοσιν, β) εἶναι ἠθικῶς ἀπαράδεκτος διότι ο κ. Παπανδρέου, διὰ τῆς ἀναλήψεως τῆς εντολῆς, ἐπέδωκε, πράγμα που δεν ἀπέκρυψεν ἄλλωστε, ἢ να διασπάσῃ το ἀντίπαλον κόμμα ἢ να ἐκβιάσῃ εκλογάς, ἀφοῦ εν τῷ μεταξύ διαφθείρῃ τον λαόν διὰ παροχών εις βάρος των ἀντιπάλων του και τῆς οικονομίας τῆς χώρας· και γ) ἡ ἀνάθεσις τῆς εντολῆς, ὡς συνέχεια των προηγηθεισῶν παραχωρήσεων, θα ἐρμηνεύετο μοιραίως ὡς ἐνέργεια εὐνοίας προς τον κ. Παπανδρέου και ἐχθρική προς τὴν ΕΡΕ.

Ὁ βασιλεύς ὄχι μόνον ἔδωσεν εις τον Παπανδρέου τὴν εντολήν, ἀλλ' ἀπέφυγε να δώσῃ και οἰανδήποτε ἀπάντησιν εις το τελευταῖο μου διάβημα.

[...] Τὴν επομένην τῆς ἀναθέσεως τῆς εντολῆς εις τον Παπανδρέου, συνεκάλεσα εις σύσκεψιν τους ἐπιτελεῖς του κόμματός μου και ὑπεστήριξα τὴν ἀνάγκην ὅπως ἀσκηθῆ κριτικὴ ἐπὶ τῆς ενεργείας αὐτῆς του βασιλέως. Οἱ περισσότεροι ἐφάνησαν ἐπιφυλακτικοί, διότι ἐφοβούντο τὴν ρῆξιν με το Στέμμα. Και τελικῶς ἐπεκράτησεν ἡ ἀποψις τῆς ἀναμονῆς.

Μία ἐβδομάδα προ τῆς ἀποχωρήσεώς μου, συνεκάλεσα και πάλιν τους συνεργάτας μου και τους ἐδήλωσα ὅτι, ἀντὶ να προσφέρωμην τὴν μη ζητουμένην συνεργα-

σίαν μας, θα ἦτο προτιμώτερον, και διὰ το γόητρον του κόμματος και διὰ το συμφέρον τῆς χώρας να ζητήσωμεν ἀμέσους εκλογάς. Ἡ πρότασίς μου συνήντησεν ἀπροθυμίαν και τὴν επομένην πρωίαν ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν δύο ἐκ των κυριωτέρων συνεργατῶν μου, οἱ οἱποῖοι με ἐβεβαίωσαν ὅτι ἡ ψυχολογία του κόμματος ἦτο ἀπρόσφορος δι' εκλογάς.

Κατὰ τον αὐτὸν χρόνον, ἀπὸ ὠρισμένους κύκλους, τους ἰδίους οἱ οἱποῖοι προετίθεντο να διασπάσῃ τον κόμμα κατὰ τὴν διαφωνίαν μου με τον βασιλέα, ἐκαλλιεργεῖτο ἡ ἰδέα ὅτι πρέπει, διὰ να ἀποφευχθῶν αἱ εκλογαί, να γίνῃ ὀπωσδήποτε συμμαχικὴ Κυβέρνησις, ἀλλ' ὅτι το πρόσωπόν μου ἀπετέλει ἐμπόδιον προς τούτο. Εἶναι προφανές ὅτι, ὑπὸ τὴν θεωρίαν αὐτὴν, παρεσκευάζετο και πάλιν μία ἀπὸ τας συνήθεις συνωμοσίας.

Κατὰ τας ἡμέρας ἐκεῖνας με ἐπεσκέφθησαν ἐκπρόσωποι των ἐνόπλων δυνάμεων, οἱ οἱποῖοι μου ἐξέφρασαν τας ἀνησυχίας των και με ἠρώτησαν εἰάν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁ στρατός θα ἔπρεπε να κάμῃ παράστασιν εις τον βασιλέα, προς ἀποτροπὴν των κινδύνων, εις τους οἱποῖους μας ὠδηγούσε ἡ ἐξάλλος πολιτικὴ τῆς ΕΚ, ἐν συνδυασμῷ με τας υποχωρήσεις του Στέμματος.

Τους συνέστησα νομιμοφροσύνην προς τον βασιλέα. Τους υπέδειξα ὁμως να συστήσῃν εις αὐ-

τὸν τὴν ἀμεσον σύγκλησιν τῆς Βουλῆς εις τρόπον ὥστε, ἀφ' ἐνός μεν να διευκρινησθῆ ἡ πολιτικὴ κατάστασις, ἀφ' ἐτέρου δε να τεθῆ φραγμὸς εις τὴν ἀσυδοσίαν τῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ βασιλεύς, καίτοι ἐδέχθη και πάλιν ὡς ὀρθὴν τὴν ὑπόδειξίν μου [...] παρέτεινε και πέραν του κανονικοῦ τὴν μεταβατικὴν αὐτὴν κατάσταση, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς οἱοίας ἡ Κυβέρνησις ἐξεβίαζε τους βουλευτάς τῆς ΕΡΕ, κατήγγελεν θορυβῶδῶς ἀνύπαρκτα σκάνδαλα και ὀλοκλήρωνε το προεκλογικὸν ὄργιον, χωρὶς κᾶν να ἐχῃ νομιμοποιηθῆ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεῖαν.

Ἡ ἀρνήσις του βασιλέως [...] με ἐπέισαν ἀπολύτως ὅτι το Στέμμα, το οἱοῖον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκεῖνης προσεπάθει ἀπλῶς να ἐξευμενίσῃ τους ἀντιπάλους μου, καταληφθέν μετὰ τας εκλογάς ἀπὸ φόβον, υπέκυπτεν πλήρως εις αὐτούς. Τούτου δοθέντος, ἀπεφάσισα ὀριστικῶς πλέον να θέσω τέρμα εις τὴν πολιτικὴν μου σταδιοδρομίαν και να ἐγκαταλείψω δι' ἀρκετὸν χρόνον τὴν Ελλάδα. Τὴν ἀπόφασίν μου αὐτὴν εις οὐδένα ἀνεκοίνωσα πλην τῆς συζύγου μου· και τούτο διότι ἐπεθύμουν να ἀποφύγω τας συγκινήσεις ἀλλὰ και τας ἀντιδράσεις των ὀπαδῶν μου, αἰτινες ἄλλωστε εἶχον ἐκδηλωθῆ ἐντόνως, ὅταν, τὴν επομένην των εκλογῶν, διεδόθη ὅτι εἶχαν τὴν πρόθεσιν να ἀποσυρθῶ τῆς ενεργοῦ πολιτικῆς.

Εν όψει εθνικής συμφοράς

Θωρακισμένο όχημα των απριλιανών πραξικοπηματιών στην είσοδο της Βουλής των Ελλήνων: 21η Απριλίου 1967, η τραγική κορύφωση της πολιτικής κρίσης και της αδυναμίας των ρυθμιστικών παραγόντων της πολιτικής ζωής του τόπου να αποσοβήσουν το χειρότερο. Ο Κ. Καραμανλής με σύντομη δήλωσή του της 23ης Απριλίου 1967, από το Παρίσι κατήγγειλε το πραξικόπημα αλλά και επισήμανε τις ευθύνες του πολιτικού κόσμου για την εξασθένηση των δυνάμεων αντίστασης της Δημοκρατίας.

Η εκδήλωση του πραξικοπήματος της 21ης Απριλίου θα βρει τον Κ. Καραμανλή αποφασισμένο να παραμείνει μακριά από την ενεργό πολιτική όσο δεν θα προσφέρονταν οι συνθήκες για την επίτευξη μιας ριζικής ανανέωσης των μεθόδων άσκησης της. Με τη σύντομη δήλωσή του, στις 23 Απριλίου 1967, θα καταγγείλει το πραξικόπημα των συνταγματαρχών, επισημαίνοντας ταυτόχρονα τις ευθύνες του πολιτικού κόσμου για τη δημιουργία του νοσηρού κλίματος που εξασθένησε τις δυνάμεις αντίστασης της δημοκρατίας. Όταν, όμως, επιβεβαιωθούν οι φόβοι για παράταση της ανωμαλίας, ο Κ. Καραμανλής θα πα-

ρέμβει με τη βαρυσήμαντη συνέντευξή του στην εφημερίδα «Le Monde» στις 28 Νοεμβρίου. Στηλιτεύοντας τους πραξικοπηματίες και επισημαίνοντας τους σοβαρούς κινδύνους που συνεπαγόταν για το έθνος η παραμονή τους στην εξουσία, θα συγκλονίσει με την παρέμβασή του την εσωτερική και διεθνή κοινή γνώμη και θα ενισχύσει αποφασιστικά τις προϋποθέσεις για την αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Ήδη, από τη στιγμή εκείνη, επιβεβαιωνόταν ότι ο Κ. Καραμανλής αποτελεί τον κύριο μοχλό στην προσπάθεια για την απομάκρυνση των πραξικοπηματιών από την εξουσία. Λίγες, ε-

ντούτοις, ημέρες αργότερα, στις 13 Δεκεμβρίου, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, αγνοώντας τις συμβουλές που του είχε ενδιάμεσα διαβιβάσει ο Κ. Καραμανλής και αποφεύγοντας να τον ενημερώσει για την πρωτοβουλία του, θα αποτύχει στην απόπειρα να ανατρέψει τους συνταγματάρχες, επισύροντας ως άμεση συνέπεια τη σταθεροποίηση του καθεστώτος. Στο γεγονός αυτό και τις δραματικές επιπτώσεις του αναφέρεται ο Κ. Καραμανλής σε επιστολή του προς τον Χ. Ξανθόπουλο – Παλαμά, στις 11 Ιανουαρίου 1968.

Κ. Σ.

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ εν Ελλάδι από το τραγικό έπεσε στο κωμικό. Ολα αυτά που έγιναν και γίνονται τελευταίως θυμίζουν κακού γούστου οπερέττα. Θα ήταν ίσως προτιμότερη η τραγωδία, γιατί αυτή τουλάχιστον διά της καθάρσεως οδηγεί στην εξυγίανση και την ανανέωση.

Η πρωτοβουλία του βασιλέως, ως σκέψις και ως εκτέλεσις, τουλάχιστον ατυχής. Ως αποτέλεσμα συμφορά ανεπανόρθωτος. Γιατί μαζί του και εξ αιτίας του εθεωρήθησαν ηττημένοι όλοι όσοι αντετάχθησαν προς το σημερινόν καθεστώς.

Νομίζω ότι παρεσύρθη από την φιλοδοξίαν να γίνη ήρωας της Δημοκρατίας και από την σκέψιν ότι η επιχείρησις μετά τας ιδικάς μου δηλώσεις θα ήτο περίπατος. Γι' αυτό και δεν ζήτησε κανενός τη συμβουλή ούτε τη συμπαράσταση.

Εγώ με τας δηλώσεις μου ηθέλησα να διευκολύνω λύσιν πολιτικήν. Επέλεξα δε την στιγμήν της κυπριακής κρίσεως, διότι αυτή ακριβώς επέτρεπε πολιτικώς αλλά και επέβαλε εθνικώς μίαν τολμηράν μεταβολήν. Πολιτικώς μεν διότι προσέφερε εις όλους το επιχείρημα ή και το πρόσχημα, αν θέλης. Εθνικώς δε διότι υπήρχε κίνδυνος να οδηγηθούμε σε συμφορά, εφ' όσον αι πρώται αντιδράσεις των στρατιωτικών υπήρξαν φιλοπόλεμοι. Και υπήρξε δι' αυτό πράγματι ευτυχής, υπό την έννοιαν της αξιοποιήσεως της ευκαιρίας που τους προσέφερα. Και όχι μόνον δεν επωφεληθήσαν, αλλά και ο μεν βασιλεύς εβγήκε κατόπιν

εορτής στα βουνά, ο δε Πιπινέλης έδωσε τον τόνον των εναντίον μου επιθέσεων με το αφελές επιχείρημα ότι ωμίλησα κατά την ώραν του εθνικού κινδύνου. Και λέγω αφελές διότι είναι γνωστόν ότι, το εάν θα εγίνετο πόλεμος ή όχι θα εξηρτάτο από την θέσιν των Αθηνών, την οποίαν είναι βέβαιον ότι θα καθώριζε με μείζονα ασφάλειαν μία περισσότερον υπεύθυνος κυβέρνησις.

Στο γράμμα σου ομιλείς και περί της φθοράς την οποίαν υπέστην και εγώ εξαιτίας της βασιλικής πρωτοβουλίας, εφόσον εδημιουργήθη η εντύπωσις ότι διά των γνωστών δηλώσεών μου τον ενεθάρρυνα. Οπως ξέρεις θα ημπορούσα να την αποφύγω, επικρίνων –και θα είχα δίκην εφόσον ετέλουν εν αγνοία– την απερίσκεπτον ενέργεια του βασιλέως. Δεν το έκαμα όμως διότι το εθεώρησα κατώτερον εμού, αλλά και διότι εφόσον δεν έχω πλέον επιδιώξεις πολιτικάς, με αφήνουν αδιάφορον αι αντιδράσεις των συμπατριωτών μου.

Ανεξαρτήτως όμως αυτού πιστεύω ότι αι σημειωθείσαι μετά την συνέντευξίν μου εξελίξεις και εκείναι αι οποίαι αναμένονται θα αποδείξουν ότι αι συμβουλαί μου και ορθαί και επίκαιροι υπήρξαν.

Νομίζω ότι οδηγούμεθα ήδη εις ένα είδος καμουφλαρισμένης στρατιωτικής δικτατορίας, με όλους τους κινδύνους που συνεπάγεται, λόγω της ιδιοσυγκρασίας του λαού μας και της γεωπολιτικής θέσεως της χώρας μας.

Η ελληνική βασιλική οικογένεια καταφεύγει στη Ρώμη, μετά την αποτυχία του βασιλικού αντικινήματος το Δεκέμβριο του 1967: ο Κωνσταντίνος, η σύζυγός του Άννα Μαρία απευθυνόμενη στην αδελφή του συζύγου της, Ειρήνη, η μικρή Αλεξία κρατώντας από το χέρι τη γιαγιά της, βασιλομήτορα Φρειδερίκη.

Ιανουάριος 1969. Στιγμιότυπο από την ψηφοφορία της Συμβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, κατά την οποία το σώμα καταδίκασε απερίφραστα το δικτατορικό καθεστώς των Αθηνών. Στην πρώτη σειρά, με υψωμένο το χέρι, ο εισηγητής Βαν ντερ Στουλ.

Ο Κ. Καραμανλής κατά την έξοδό του από το αεροπλάνο που τον μετέφερε στο Ελληνικό από το Παρίσι, στις 2 τα ξημερώματα της 24ης Ιουλίου 1974. «... το αίσθημα των ευθυνών που επρόκειτο να αναλάβω ήταν τόσο έντονο, ώστε να πνίγει, να εξαφανίζει κάθε άλλο αίσθημα» (φωτ.: Ν. Φλώρου).

Μια φωτογραφία που συμπυκνώνει συμβολικά, όσο καμιά άλλη ίσως, την ανάταση και το πάθος των πρώτων ωρών της μεταπολίτευσης: στιγμιότυπο από τους πανηγυρισμούς του λαού της Αθήνας κατά την άφιξη του Καραμανλή για να αναλάβει τα ηνία της χώρας, την 24η Ιουλίου 1974.

Η στιγμή της ορκωμοσίας του Κ. Καραμανλή ως πρωθυπουργού από τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών Σεραφείμ, αμέσως μετά την άφιξή του από το Παρίσι, ξημερώματα της 24ης Ιουλίου 1974. Παρακολουθεί ο στρατηγός Φαίδων Γκιζίκης.

Η κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας του Ιουλίου 1974 σε πλήρη απαρτία. Ο Κ. Καραμανλής πλαισιώνεται από τους Ξενοφώντα Ζολώτα και Γεώργιο Ράλλη .

Στιγμιότυπο από την επίσκεψη του Κ. Καραμανλή στην «Καθημερινή» –που επανεκδόθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 1974, μετά από επτά χρόνια εύγλωττης σιωπής– και την υποδοχή του από την Ελένη Βλάχου, στην ιστορική Αίθουσα Γεωργίου Βλάχου. Μαζί τους, από τα αριστερά: Λίτσα Παπαβασιλείου, Μαρία Καραβία, Ελένη Μπίστικα, Κυριάκος Κορόβηλας, Νίκος Καραμούζης, Γεώργιος Ράλλης, Βαγγέλης Μπίστικας, Δημήτρης Παπαναγιώτου, Αλέξανδρος Κοτζιάς, Τάκης Λαμπρίας, Κωνσταντίνος Καλλιγιάς και Ντίνος Τσαλόγλου. Απρίλιος 1976 (φωτ.: Βασίλης Καραμανώλης, αρχείο «Κ»).

Η αποχώρηση από το ΝΑΤΟ

Είναι 6 το πρωί της 14ης Αυγούστου 1974. Το Πολεμικό Συμβούλιο που έχει συγκληθεί στο Πεντάγωνο από τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή, λίγο μετά την εκδήλωση του Αττίλα-2 στην Κύπρο, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα δεν είναι σε θέση να αντισταθεί στρατιωτικά στην εισβολή ούτε με την αποστολή σμήνους μαχητικών αεροσκαφών ούτε με την προσπάθεια τορπίλισμού των τουρκικών πολεμικών πλοίων από ελληνικά υποβρύχια. Ακόμη και η συγκρότηση μιας πλήρους ετομοπόλεμης μεραρχίας και η προώθησή της στην Κρήτη ή στη Ρόδο, ώστε από εκεί να μπορεί να μεταφερθεί στην Κύπρο, απαιτεί χρόνο τουλάχιστον μιας εβδομάδας, δηλώνει η στρατιωτική ηγεσία.

Οι ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ δεν κάνουν τίποτα για να εμποδίσουν την τουρκική προέλαση, όπως δεν έκαναν

τίποτα για να εμποδίσουν και την εισβολή. Αντίθετα, όταν η Ελλάδα ζήτησε να συνέλθει εκτάκτως το Συμβούλιο του ΝΑΤΟ, σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών, στις 30 Ιουλίου 1974, προβλέποντας την αποτυχία των διαπραγματεύσεων της Γενεύης, η απάντηση του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ, Γιόζεφ Λουνς, ήταν ότι ο ίδιος δεν θα παρίστατο γιατί αναχωρούσε για διακοπές και ότι δεν θα παρίστατο επίσης οι περισσότεροι υπουργοί Εξωτερικών, λόγω απασχολήσεώς τους ή λόγω διακοπών.

Δικαιολογημένα λοιπόν, ο Κ. Καραμανλής αποφάσισε την έξοδο της χώρας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ. Η σχετική απόφαση ανακοινώθηκε μετά τη λήξη της έκτακτης συσκέψεως στο Πεντάγωνο και επικυρώθηκε από το έκτακτο Υπουργικό Συμβούλιο που συγκλήθηκε το μεσημέρι. Η δυσφορία της ελληνι-

κής κοινής γνώμης για την παθητική στάση των συμμάχων απέναντι στις επιθετικές ενέργειες της Αγκυρας, η αδράνεια του γενικού γραμματέα, Γ. Λουνς, να αναλάβει οποιαδήποτε δραστική πρωτοβουλία, παρά τις σχετικές εκκλήσεις της Αθήνας, η επίκληση από το Στρατηγείο των Βρυξελλών της απόψεως ότι το Σύμφωνο εγγυάται την ασφάλεια και την ακεραιότητα των κρατών – μελών μόνο από «εξωτερικές» επιθέσεις, η ανάγκη –τέλος– να θέσει κάτω από τον αποκλειστικό της έλεγχο τη διάταξη των Ενόπλων Δυνάμεων μέσα στον εθνικό χώρο, αποτελούν παράγοντες που συνέβαλαν στην απόφαση αυτή της ελληνικής κυβερνήσεως.

Το γεγονός της αποχωρήσεως από το στρατιωτικό σκέλος της Συμμαχίας ανακοινώθηκε, στις 9 το πρωί, με την ακόλουθη σύντομη κυβερνητική δήλωση:

ΚΑΤΟΠΙΝ της αποδειχθείσης ανικανότητας της Ατλαντικής Συμμαχίας να αναχαιτίσει την Τουρκία από του να δημιουργήσει κατάστασις συρράξεως μεταξύ δύο συμμάχων, ο πρωθυπουργός κ. Καραμανλής έδωσεν εντολήν «όπως αι ελληνικαί ένοπλοι δυνάμεις αποσυρθούν από την Συμμαχίαν του ΝΑΤΟ. Η Ελλάς θέλει παραμείνει μέλος της Συμμαχίας μόνον ως προς το πολιτικόν μέρος αυτής».

Η άμεση αντίδραση του γενικού γραμματέα του ΝΑΤΟ, Γ. Λουνς, στην αναγγελία της ελληνικής αποχωρήσεως από το στρατιωτικό σκέλος της συμμαχίας, όπως εκφράστηκε στο μόνιμο αντιπρόσωπο της Ελλάδος στο Διεθνή Οργανισμό, Α. Χωραφά, συνοψίζεται στα ακόλουθα σημεία:

«1. Συμμερίζεται απόλυτα τη βαθυτάτη λύπη της Συμμαχίας για την απόφαση της ελληνικής κυβερνήσεως, αλλ' ελπίζει ότι η απόφαση αυτή οφείλεται στις έκτακτες περιστάσεις εθνικής ανάγκης και έχει προσωρινόν χαρακτήρα.

2. Δεν συμφωνεί για την πικρία της ελληνικής κυβερνήσεως απέναντι στην Συμμαχία, η οποία υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, πέρα από τους οποίους της είναι τεχνικώς αδύνατο να προχωρήσει...»

Αναλυτικότερα οι λόγοι που υπαγόρευσαν στον Κ. Καραμανλή την απόφαση για την αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ επισημαίνονται σε μεταγενέστερο κείμενο του Π. Λαμπρία:

Όπως επανειλημμένα εξήγησε έκτοτε ο Καραμανλής, η απόφαση για την αποχώρηση από τη στρατιωτική οργάνωση του ΝΑΤΟ ήταν η μόνη επιβεβλημένη εκείνη την ώρα για τους ακόλουθους λόγους:

1. Το ψυχολογικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί στην Ελλάδα με τη δεύτερη εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο (ενώ δεν είχε καν τερματισθεί η Διάσκεψη της Γενεύης) και συγκεκριμένα η αγανάκτηση του λαού απέναντι μιας «συμμάχου» χώρας που εκτρεπόταν σε τελείως αδικαιολόγητη και ύπουλη επίθεση εναντίον τμήματος του Ελληνισμού δεν ήταν δυνατόν να μείνη χωρίς απάντηση. Εφ' όσον (για τους λόγους που εξέθεσε ο Καραμανλής με ωμή ειλικρίνεια προς το λαό) δεν μπορούσε να επιχειρηθή πόλεμος κατά της Τουρκίας, η α-

Η Αμμόχωστος παραδομένη στις φλόγες του Αττίλα II, Αύγουστος 1974. Η απόφαση της κυβέρνησης Εθνικής Ενόχτητας υπό τον Κ. Καραμανλή να αποσυρθεί η Ελλάδα από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ εξέφραζε τα αισθήματα αγανάκτησης του ελληνικού λαού για την ένοχη αδράνεια της Συμμαχίας μπροστά στο έγκλημα που διαπράττονταν εις βάρος της Κύπρου και της διεθνούς νομιμότητας.

Κύπρος, Ιούλιος 1974. Η εισβολή του Αττίλα. Ελληνοκύπριοι στρατιώτες, αιχμάλωτοι των Τούρκων εισβολέων (φωτ.: Χρ. Κοροντζής).

ποχώρηση από το ΝΑΤΟ ήταν το άνοιγμα μιας βαλβίδας για τη διαφυγή της εκρηκτικά συσσωρευμένης λαϊκής αγανακτήσεως.

2. Το ΝΑΤΟ δεν ανταποκρίθηκε στις απαιτήσεις των περιστάσεων και τήρησε μια στάση που εκ των πραγμάτων βοήθησε την τουρκική θρασύτητα...

3. Εξάλλου στο Στρατηγείο των Βρυξελλών είχε αναπτυχθεί η παράλογη θεωρία ότι το Σύμφωνο εγγυάται την ασφάλεια και την ακεραιότητα των χωρών-μελών μόνο από εξωτερικές (και όχι από εσωτερικές) επιθέσεις. Αυτή η ουσιαστικά ανήθικη ερμηνεία, που αντιφάσκει στους διακηρυγμένους σκοπούς και τις αρχές της Συμμαχίας, εσήμαινε ότι οι αξιωματούχοι του ΝΑΤΟ από τις Βρυξέλλες θα είχαν λόγο για τη διάταξη των ελληνικών δυνάμεων που θα πάσχιζαν να αντιμετωπίσουν τον εισβολέα της Κύπρου ή να δώσουν ανταποδοτικά πλήγματα. Η Ελλάς, παραμένοντας στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ θα δυσχεραινόταν να εφαρμόσει την πολεμική που θα αποφάσιζε απέναντι στην τουρκική προκλητικότητα.

4. Ταυτόχρονα με την απόφασή της για την αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος (που ήταν κατηγορηματική, αλλά συνδεόταν με την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί στην Κύπρο) η ελληνική κυβέρνηση υπολόγιζε ότι ασκούσε πίεση στη Συμμαχία για να αντιληφθεί την κρισιμότητα του προβλήματος και συνεπώς να ενδιαφερθεί θετικά για την επίλυση του Κυπριακού.

Ούτε η στρατιωτική ηγεσία, στην οποία ο Καραμανλής ανακοίνωσε την απόφασή του αυτή, ούτε οποισοδήποτε από τους στενούς συνεργάτες του ούτε ολόκληρο το Υπουργικό Συμβούλιο το οποίο συνεκάλεσε σε έκτακτη συνεδρίαση λίγο πριν από το μεσημέρι ούτε οι πρώην κοινοβουλευτικοί πρωθυπουργοί τους οποίους ευθύς αμέ-

σως μετά το Υπουργικό Συμβούλιο εκάλεσε για να τους ενημερώσει, διατύπωσαν την παραμικρή αντίρρηση ή επιφύλαξη. Αντίθετα όλοι επικρότησαν την απόφασή του Καραμανλή ως εθνικώς επιβεβλημένη, σώφρονα και καιρία αντίδραση.

Την απόφασή αυτήν ανήγγειλε στους Έλληνες και ξένους δημοσιογράφους ευθύς αμέσως μετά

την έκτακτη σύσκεψη του Υπουργικού Συμβουλίου ο υφυπουργός Τύπου Π. Λαμπρίας (που είχε κληθεί από τον Καραμανλή για το λόγο αυτό στο Πεντάγωνο) και προκάλεσε μεγάλη εντύπωση στην κοινή γνώμη.

Η απόφαση εξόδου από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ συναντά την καθολική επιδοκιμασία του λαού και του Τύπου. «Η απόφαση της κυβέρνησης όπως η Ελλάς αποχωρήσει από την στρατιωτική οργάνωση του ΝΑΤΟ προεκάλεσε γενική επιδοκιμασία ανά ολόκληρον την χώραν», έγραφε χαρακτηριστικά το «Βήμα».

«Η απόφαση του κ. Κ. Καραμανλή διά την εγκατάλειψιν του ΝΑΤΟ είναι όχι μόνον σκόπιμος και δικαιολογημένη, αλλά απηχεί την στιγμήν αυτήν την γενικήν λαϊκήν βούλησιν», έγραφε και η «Ακρόπολις», η οποία πρόσθετε: «Η απόφαση του προέδρου της Κυβερνήσεως κ. Κ. Καραμανλή διά την αποχώρησιν των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, από την Συμμαχίαν του ΝΑΤΟ (πλην του πολιτικού σκέλους αυτής), υπήρξεν θαρραλέα ανδρική και επεβάλλετο εκ των περιστάσεων.

»Το ΝΑΤΟ απέδειξεν ότι ήτο ανίκανον παρ' όλας τας προειδοποιήσεις να αναχαιτίσει ένα εκ των μελών του, την Τουρκίαν, από ενεργείας, αι οποία, όχι μόνον είναι αντίθετοι προς πάσαν ιδεάν διεθνούς δικαίου αλλά θέτουν και εις τα θεμέλια της Ατλαντικής Συμμαχίας επικίνδυνον διασπαστικήν θρυαλλίδα».

Σχεδόν 200 χιλιάδες Ελληνοκύπριοι μετέτρεψε σε πρόσφυγες μέσα στην ίδια τους την πατρίδα η βάρβαρη τουρκική εισβολή της 20ής Ιουλίου 1974 στο μαρτυρικό νησί. Μέσα στη δίνη των πολεμικών συγκρούσεων, χιλιάδες άμαχοι συνωστίζονταν σε πρόχειρους καταυλισμούς, χωρίς το δράμα τους να συγκινεί τους υπουργούς Εξωτερικών των χωρών του ΝΑΤΟ, που εκώφευαν στις ελληνικές εκκλήσεις για έκτακτη σύγκληση του Συμβουλίου της Συμμαχίας, προφασιζόμενοι φόρτο εργασίας ή την αναχώρησή τους για διακοπές!

Η ευρωπαϊκή επιλογή

Του **Ευάνθη Χατζηβασιλείου**

Η οργανική ενσωμάτωση στο δυτικοευρωπαϊκό πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό σύστημα υπήρξε θεμελιώδης επιλογή του Κ. Καραμανλή, προορισμένη από τον ίδιο τον εμπνευστή της να καθορίσει σε βάθος χρόνον την πορεία της χώρας.

Η προσπάθεια για προσέγγιση με την ΕΟΚ ξεκίνησε κατά την πρώτη ήδη περίοδο της διακυβέρνησης της χώρας από τον Κ. Καραμανλή: το 1961, πρώτη από όλα τα ευρωπαϊκά κράτη, η Ελλάδα υπέγραψε Συνθήκη Συνδέσεως με την Κοινότητα. Το σχετικό αίτημα είχε υποβληθεί δύο χρόνια πριν· σε μια εποχή που χώρες με μεγαλύτερη παράδοση στις διεθνείς ζυμώσεις δεν έδειξαν ανάλογη διορατικότητα. Και η ίδια όμως η Συνθήκη θα πρέπει, τελικά, να συσχετιστεί με την τιτάνια προσπάθεια για οικονομική ανάπτυξη που από το 1955 είχαν αναλάβει οι κυβερνήσεις Καραμανλή. Χωρίς την οικονομική αυτή πρόοδο, η ενσωμάτωση στη Δυτική Ευρώπη δεν θα μπορούσε ποτέ να αποτελέσει ρεαλιστικό πολιτικό στόχο. Μετά το 1974, φυσικό ήταν να αναδειχτεί η ένταξη στην Κοινότητα σε πρωταρχική επιδίωξη του Μακεδόνα πολιτικού, άρρηκτα συνδεδεμένη και με τη θωράκιση της νεοφής δημοκρατίας: δεν είναι τυχαίο ότι το αίτημα για προσχώρηση στην ΕΟΚ διατυπώθηκε στις 12 Ιουνίου 1975, πέντε μόλις ημέρες μετά την έγκριση από τη Βουλή του νέου Συντάγματος. Εως την υπογραφή της Συνθήκης Προσχωρήσεως, στις 28 Μαΐου 1979, χρειάστηκαν επίπονες διαπραγματεύσεις για να επιλυθούν πολύπλοκα ζητήματα, οικονομικής κυρίως φύσης, αλλά και να υπερκεραστούν οι δισταγμοί ορισμένων από τους μελλοντικούς εταίρους της χώρας. Τη σημασία της ευρωπαϊκής επιλογής, αλλά και την αδιάπτωτη μέριμνα για την εξασφάλιση των καλύτερων δυνατών όρων για την ένταξη καταδεικνύει η επιστολή που απηύθυνε ο Καραμανλής στους ηγέτες των κρατών - μελών της ΕΟΚ και τον πρόεδρο της Επιτροπής, στις 12 Δεκεμβρίου 1978, και η οποία θα παίξει τελικά ρόλο καταλυτικό για την αποδοχή των ελληνικών θέσεων σε σημαντικά ζητήματα.

ΟΠΩΣ γνωρίζετε, με τη συμπαράστασή σας πλησιάζουμε στο τέρμα των διαπραγματεύσεων και επίκειται η λήψις αποφάσεων, που θα διαμορφώσουν οριστικά το περιεχόμενο της Συμφωνίας Εντάξεως. Τα τεχνικά στοιχεία για τους δύο κυρίως τομείς που απομένουν προς συζήτηση - αγροτικά, κοινωνικά - έχουν ήδη διευκρινισθεί. Και από τη μελέτη τους προκύπτει αβίαστα νομίζω το συμπέρασμα:

Α. Τα ελληνικά οικονομικά μεγέθη, ακόμη και στη γεωργία, είναι τόσο ασήμαντα, ώστε να μην προκαλούν ουσιαστικά προβλήματα σε κανένα μέλος της Κοινότητας. Προς ενημέρωσή σας επισυνάπτεται σχετικό σημείωμα.

Β. Η διαδικασία της προσαρμογής της Ελλάδος στο Κοινοτικό κεκτημένο μπορεί να συντελεσθεί άνετα μέσα σε μια πενταετία, κατ' ανώτατο όριο, όπως συνέβη και με τα τρία νέα μέλη της Κοινότητας.

Η σκέψις να γίνουν ορισμένες παρεκκλίσεις από την αρχή της πενταετούς μεταβατικής περιόδου είναι για την Ελλάδα και άδικη και πολιτικώς ατυχής. Γιατί χωρίς να εξυπηρετεί ουσιαστικά οικονομικά συμφέροντα της Κοινότητας, μπορεί να έχει στη χώρα μου δυσάρεστες πολιτικές επιπτώσεις, λόγω της πικρίας που θα προκαλέσει σε μεγάλες μάζες του ελληνικού λαού. Ο φόβος άλλωστε ότι μπορεί η συμφωνία με την Ελλάδα να αποτελέσει προηγούμενο για άλλες υποψηφιότητες, είναι αβάσιμος. Και τούτο γιατί η περίπτωση της Ελλάδος, που έχει μια προϊστορία 16 ετών με την Κοινότητα, είναι μοναδική.

Νομίζω ότι η Κοινότητα θα πρέπει να έχει το θάρρος να αξιολογήσει η ίδια την κάθε υποψηφιότητα, αντί να χρησιμοποιεί την Ελλάδα σαν μέσο αποτρεπτικό.

Η Ελλάς, κύριε πρόεδρε, υπέγραψε το 1962 τη Συμφωνία Συνδέσεως με την Κοινότητα, σκοπός της οποίας ήταν να βοηθηθεί η Ελλάς πολιτικά και οικονομικά. Η Συμφωνία όμως αυτή εξελίχθη κατά τρόπον, ώστε να αποβεί τελικά εις βάρος της χώρας μου. Και τούτο γιατί, ενώ εφαρμόσθηκε η τελωνειακή ένωση που ευνοεί την Κοινότητα, δεν εφαρμόσθηκε με το πρόσχημα της δικτατορίας η εναρμόνιση της αγροτικής πολιτικής, που ενδιαφέρει την Ελλάδα. Συνεπεία αυτής της εξελίξεως, το εμπορικό ισοζύγιο Κοινότητας - Ελλάδος παρουσιάζει έλλειμμα εις βάρος της χώρας μου από 1.830 εκατομμύρια δολάρια το 1977, με αποτέλεσμα να βοηθεί η Ελλάδα την Κοινότητα αντί, όπως ήταν λογικό, να βοηθείται παρ' αυτής.

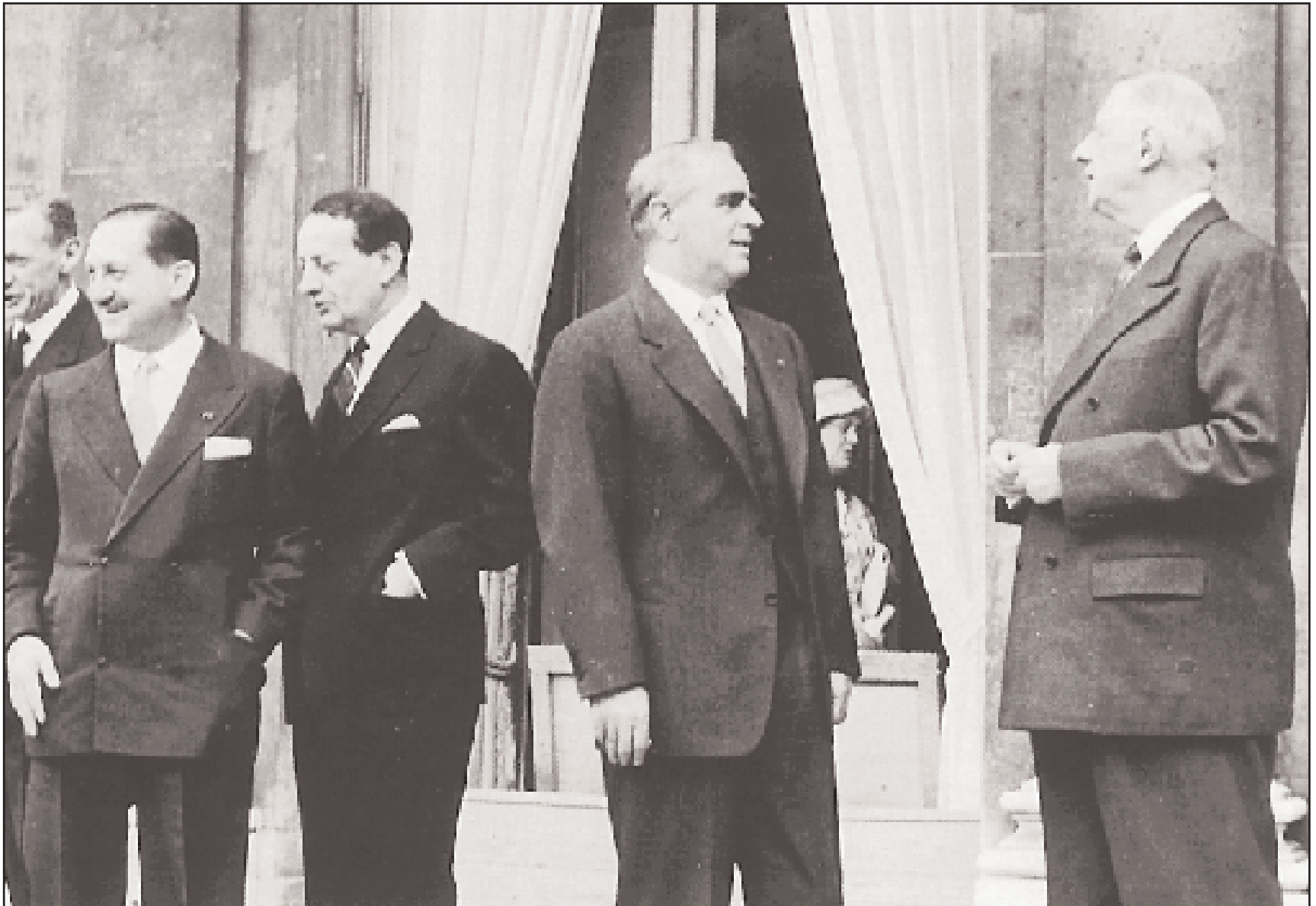
Ανεμένετο ότι η ένταξη θα εθεράπευε την κατάσταση αυτή και θα υποβοηθούσε την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Ελλάδος. Δυστυχώς οι ρυθμίσεις που προτείνονται

Συνέχεια στην 28η σελίδα

Ζάππειο Μέγαρο, 28 Μαΐου 1979. Η ιστορική στιγμή της υπογραφής της Συνθήκης Προσχωρήσεως της Ελλάδος στην ΕΟΚ. Ο Κ. Καραμανλής πλαισιώνεται από τον υπουργό Εξωτερικών Γεώργιο Ράλλη και τον υπουργό άνευ χαρτοφυλακίου, αρμόδιο για θέματα ΕΟΚ, Γ. Κοντογεώργη.

Επίσημη επίσκεψη του Κ. Καραμανλή στη Γαλλία, τον Ιούλιο του 1960. Ο στρατηγός Ντε Γκολ (δεξιά) προσέφερε πολύτιμη βοήθεια για την επιτυχία των διαπραγματεύσεων που οδήγησαν στην υπογραφή της συμφωνίας συνδέσεως της Ελλάδος με την ΕΟΚ, το 1961. Διακρίνονται ακόμη, από αριστερά ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Μ. Κουβ ντε Μιρβίλ, ο Έλληνας ομόλογός του Ευάγ. Αβέρωφ και ο Γάλλος υπουργός Μορφωτικών Σχέσεων Α. Μαλρό.

Συνέχεια από την 26η σελίδα
 νται από την Κοινότητα για την ένταξη μας δεν μεταβάλλουν ουσιαστικά την υφισταμένη κατάσταση.

Και τούτο γιατί, ενώ προτείνονται σύντομες μεταβατικές περίοδοι για

τα θέματα που ευνοούν την Κοινότητα, για τα αγροτικά προϊόντα που ενδιαφέρουν ιδιαίτερα την Ελλάδα προτείνονται μεταβατικές περίοδοι πολιτικά και οικονομικά απαράδεκτες.

Αρκεί να σας πω ότι, αν εφαρμοσθούν οι προτάσεις της Κοινότητας όπως διετυπώθησαν, υπολογίζεται ότι η Ελλάς θα εισπράξει κατά το πρώτο έτος από την Κοινότητα 140 εκατομμύρια λογιστικές μονάδες και

θα εισφέρει στην Κοινότητα 165 εκατομμύρια λογιστικές μονάδες.

Όπως αντιλαμβάνεσθε, σαν άνδρας πολιτικός, θα μου είναι αδύνατο να παρουσιάσω μια τέτοια συμφωνία στον ελληνικό λαό. Ήδη, όλα τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως επιτίθενται κατά της κυβερνήσεώς μου και της Κοινότητας, καταγγέλοντα την παρασκευαζόμενη συμφωνία σαν αποικιακή.

Αγωνίζομαι, κύριε πρόεδρε, επί 20 χρόνια για να συνδέσω οργανικά την Ελλάδα με τη δημοκρατική Ευρώπη. Ο ελληνικός λαόςπίστεψε στην πολιτική μου αυτή και έχει ήδη στη συνείδησή του ταυτίσει την τύχη του πολιτικά, οικονομικά και αμυντικά με την Ευρώπη.

Αν του δημιουργηθεί η εντύπωση ότι γίνεται αντικείμενο αδικού μεταχειρίσεως, θα δοκιμάσει ασφαλώς απογοήτευση και θα χάσει την εμπιστοσύνη του προς την Ευρώπη. Και αυτό μπορεί να επηρεάσει επικίνδυνα τις εξελίξεις στη χώρα μου, ενισχύοντας το πνεύμα το αντιδυτικό.

Για όλους αυτούς τους λόγους, θα σας παρακαλέσω να άρετε τις δυσκολίες - μικρές για σας, μεγάλες για μένα - που εμφανίζονται στην τελευταία αυτή φάση των διαπραγματεύσεων, για να μπορεί η Ελλάς, αν ενταχθεί τελικά στην ευρωπαϊκή οικογένεια, να ενταχθεί με ενουσιασμό και πίστη.

Δημαρχείο του Ααχεν, 4 Μαΐου 1978. Η απονομή στον Κ. Καραμανλή του βραβείου Καρλομάγνου αποτέλεσε αναγνώριση της συμβολής του στην υπόθεση της Ενωμένης Ευρώπης.

Στην Προεδρία της Δημοκρατίας

5 Μαΐου 1980. Εναλλαγή στην Προεδρία. Ο Κ. Καραμανλής μόλις εκλεγείς Πρόεδρος της Δημοκρατίας ανταλλάσσει θερμή χειραψία με τον αποχωρούντα προκάτοχό του Κ. Τσάτσο (φωτ.: Δημ. & Ηλ. Αναγνωστόπουλος).

4 Μαΐου 1990. Ο Κ. Καραμανλής ορκίζεται για δεύτερη φορά Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Δίπλα του ο Κ. Μητσοτάκης, πρόεδρος της κυβέρνησης και ο Αθ. Τσαλδάρης, πρόεδρος της Βουλής. «Θα έχω», είχε πει ο Κ. Καραμανλής «τρεις βασικές επιδιώξεις. Πρώτον, την ομαλή λειτουργία των δημοκρατικών μας θεσμών. Δεύτερον, την υπεράνω πολιτικών ανταγωνισμών διαφύλαξη και ενίσχυση της εθνικής μας ενότητας. Και, τρίτον, την εμπέδωση ήρεμου πολιτικού βίου, που αποτελεί εγγύηση για την ομαλή λειτουργία της Δημοκρατίας» (φωτ.: Ρεντζής).

Το Μάιο του 1980, έπειτα από πολυετή προσφορά στο πεδίο της ενεργού πολιτικής –οκτώ χρόνια υπουργός και δεκατέσσερα πρωθυπουργός– ο Κ. Καραμανλής εξελέγη στο ανώτατο αξίωμα. Η απόφασή του αυτή υπήρξε καρπός βασανιστικής σκέψης. Τον Αύγουστο του 1980, σε σημειώμά του, ο Κ. Καραμανλής θα επισημάνει σχετικά:

Δεν είχα ποτέ την πρόθεση να γίνω πρόεδρος της Δημοκρατίας. Γιατί, αν την είχα, θα την είχα πραγματοποιήσει ενωρίτερα και υπό καλύτερες συνθήκες.

Αντιθέτως, είχα πάντοτε την πρόθεση να αποχωρήσω εγκαίρως από την πολιτική και πριν φθάσω στο σημείο της κάμψης, που είναι φυσική και μοιραία σε κάθε πολιτική σταδιοδρομία. Επίστευα ότι η επιμονή του πολιτικού να παραμένει στην ενεργό πολιτική και όταν έχει ξεπερασθεί από τα γεγονότα είναι επιζήμια και γι' αυτόν τον ίδιο και για τη χώρα του. Γι' αυτόν μεν, γιατί, σε αυτή την περίπτωση, είναι υποχρεωμένος να κάνει συμβιβασμούς που αποβαίνουν εις βάρος της αξιοπρέπειάς του, για δε τη χώρα του, γιατί με την επιμονή του

παρεμποδίζει την ανανέωση και την ομαλή εξέλιξη της πολιτικής της ζωής.

Συνεπώς προς την αντίληψη αυτή, πολλές φορές σκέφθηκα, κατά τα τελευταία χρόνια, να αποχωρήσω από την πολιτική και ιδίως όταν είχα ειδικούς προς τούτο λόγους, όπως η απογοήτευση την οποία δοκίμασα από το αποτέλεσμα των εκλογών του 1978· αλλά κυρίως όταν, μετά την υπογραφή της Συμφωνίας Εντάξεως της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, είχα ολοκληρώσει μια πολιτική που θα μπορούσε να είναι το ευτυχές αποτέλεσμα της σταδιοδρομίας μου.

Ανέβηκα όμως την ικανοποίηση της επιθυμίας μου αυτής, με την ελπίδα ότι θα μπορούσα, πριν αποχωρήσω, να επιλύσω ορισμένα κρίσιμα προβλήματα που αντιμετώπιζε η χώρα και να ασφαλίσω πληρέστερα το μέλλον της. Και έτσι, από αναβολή σε αναβολή εφθάσαμε στο θέρος του 1979, οπότε, εν όψει της λήξεως της θητείας του κ. Τσάτσου, άρχισε να γίνεται συζήτηση για την εκλογή του νέου προέδρου με επίκεντρο το όνομα το δικό μου.

Στην κοινή γνώμη ήταν διάχυτος η εντύπωση και, θα έλεγα, η προσδοκία ότι κάποια μέρα θα ανέλαβανα την προεδρία της Δημοκρατίας. Από το φθινόπωρο όμως του 1979, η ενδεχόμενη μετάβασή μου στην προεδρία συνεζητείτο τόσο επίμονα, ώστε να δημιουργείται ένα κλίμα συγχύσεως και αβεβαιότητας για το μέλλον. Και η αβεβαιότητα αυτή εξελίχθηκε σε γενικό εκνευρισμό στις αρχές του 1980, που έληγε η θητεία του κ. Τσάτσου. Ακόμα και ο κ. Τσάτσος με πίεζε, όχι μόνο να αποφασίσω, αλλά και να επισπεύσω την μετάβασή μου στην προεδρία.

Η κατάσταση αυτή με έθετε μπροστά σ' ένα οξύ πρόβλημα. Λαμβανομένου υπ' όψιν ότι δεν είχα την πρόθεση να παραμείνω επί μακρόν στην ενεργό πολιτική, ιδίως μετά την υπογραφή της Συμφωνίας Εντάξεως της Ελλάδος στην ΕΟΚ, έπρεπε να αποφασίσω ή την οριστική αποχώρησή μου από την δημοσία ζωή ή τη μετάβασή μου στην προεδρία. Επί ένα τρίμηνο περίπου το δίλημμα αυτό με απασχολούσε κατά τρόπο τόσο έντονο, ώστε να αισθάνομαι τις επι-

πτώσεις του και στην υγεία μου ακόμη.

Τον Μάρτιο πεισθείς ότι δεν υπήρχε ελπίς να προωθήσω τη λύση των προβλημάτων που με κρατούσαν ακόμη στην εξουσία, απεφάσισα να αποσυρθώ από την πολιτική τον Ιούνιο, μετά την εκλογή του νέου προέδρου της Δημοκρατίας, στην οποία σκεφτόμουν να προωθήσω τον κ. Τσάτσο, εκ νέου, ή τον κ. Παπακωνσταντίνου. Ετοίμασα, μάλιστα, και τις ομιλίες που θα έκανα προς τον λαό και την κοινοβουλευτική ομάδα της Νέας Δημοκρατίας, για να εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους κατέληξα στην απόφασή μου αυτή.

Η σκέψις όμως ότι μετά την αποχώρησή μου και με την γνωστή διάρθρωση της πολιτικής μας ζωής, η χώρα θα έμπαινε, αργά ή γρήγορα, σε περίοδο πολιτικής αστάθειας και μάλιστα με ανοιχτά τα εθνικά μας θέματα, ο φόβος ότι ο λαός θα απέδιδε στην αποχώρησή μου ενδεχομένως δυσάρεστες εξελίξεις στην εθνική μας ζωή· και, τέλος, η ελπίδα ότι από τη θέση του προέδρου θα μπορούσα να περιορίσω τις συνέπειες μιας τέτοιας

25η Μαρτίου 1982. Ο Κ. Καραμανλής, κατά την πρώτη του θητεία στο ύπατο αξίωμα της Δημοκρατίας, παρακολουθεί την παρέλαση, επ' ευκαιρία της επετείου της Εθνεγερσίας.

εξελίξεως, με έπεισαν τελικά ότι έπρεπε να επιδιώξω την εκλογή μου στην προεδρία της Δημοκρατίας.

Ηθελα, όμως, πριν κάνω οριστική την απόφασή μου, να βεβαιωθώ ότι η αποχώρησή μου από την ηγεσία του κόμματος δεν θα οδηγούσε στην διάλυσή του, όπως συνέβη με όλα τα κόμματα στο παρελθόν.

Εκάλεσα, τότε, τους κυριότερους συνεργάτες μου και τους εξέθεσα το πρόβλημά μου. Ολοι, όμως ήταν φυσικό, απέκρουσαν την ιδέα της πλήρους αποχωρήσεώς μου από την πολιτική. Και, μολονότι θα προτιμούσαν να παραμείνω στην πρωθυπουργία, συμφώνησαν

μαζί μου ότι θα έπρεπε να επιδιώξω την προεδρία της Δημοκρατίας.

Ετέθη τότε το θέμα, αν έπρεπε να επιδιώξω την εκλογή μου από την παρούσα Βουλή ή να προκαλέσω γενικές εκλογές, εις τρόπον ώστε, παράλληλα με την εκλογή μου ως προέδρου από τη νέα Βουλή, να εξασφαλίσω για το κόμμα μου μια νέα τετραετία στην εξουσία· και αυτό ακριβώς ήταν εκείνο που εφοβείτο περισσότερο από κάθε άλλο η αντιπολίτευση. Η απροθυμία όμως των συνεργατών μου για εκλογές και η σκέψις ότι η οξύτης, που μοιραίως θα εδημιουργείτο κατά τις εκλογάς, θα εδυσχέραινε το

έργο μου ως προέδρου, με ανάγκασαν να εγκαταλείψω τη λύση αυτή.

Την εποχή εκείνη, εξάλλου, ήταν γενική η πεποίθηση ότι η παρουσία μου στην προεδρία για πέντε χρόνια θα αποτελούσε εγγύηση για την ομαλή εξέλιξη της πολιτικής μας ζωής. Και αυτό το επίστευαν και το υποστήριζαν στις κατ' ιδίαν συνομιλίες των και όλα τα κόμματα της αντιπολιτεύσεως.

Αλλωστε, τα κόμματα αυτά είχαν επί πλέον και συμφέρον να μεταπηδήσω στην προεδρία, αφού με τον τρόπο αυτό θα απηλλάσσοντο από έναν ισχυρό και επικίνδυνο αντίπαλο.

Κάτω από τις συνθήκες αυτές α-

πεφάσισα, στις αρχές Απριλίου, να υποβάλω υποψηφιότητα για τη θέση του προέδρου.

Στην ολοκλήρωση του αφιερώματος, καθοριστική ήταν η συμβολή του κ. Κωνσταντίνου Σβολόπουλου και του κ. Ενώθη Χατζηβασιλείου.

Το φωτογραφικό υλικό του αφιερώματος προέρχεται, από το δωδεκάτομο έργο «Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αγχείο, Γεγονότα και Κείμενα», συνέκδοση του «Ιδρύματος Κωνσταντίνου Γ. Καραμανλή» και της «ΕΚΔ ΟΤΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ». Η έκδοση αυτή με γενική επιμέλεια του Κωνσταντίνου Σβολόπουλου, πρόκειται να κυκλοφορήσει εντός των ημερών.

Η συμφωνία για τις αμερικανικές βάσεις

Του **Ευάνθη Χατζηβασιλείου**

Η διαπραγμάτευση για τις αμερικανικές βάσεις στην Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των σημαντικότερων θεμάτων εξωτερικής πολιτικής κατά την πρώτη κυβερνητική θητεία του ΠΑΣΟΚ. Ως αρχηγός του κράτους, επανηλεκμμένα ο Κ. Καραμανλής υπογράμμισε στον πρωθυπουργό, Α. Παπανδρέου, ότι σε μια εποχή που όφειλε να επικεντρώσει την προσοχή της στην αντιμετώπιση της Τουρκίας, η

Αθήνα δεν έπρεπε να διατηρεί, ταυτόχρονα, ανοικτά διπλωματικά μέτωπα με τις ΗΠΑ –ή την ΕΟΚ– από τις οποίες προσδοκούσε στήριξη σε περίπτωση σύγκρουσης με την Αγκυρα. Επιπλέον, οι ελληνοαμερικανικές διαπραγματεύσεις αποκτούσαν ιδιαίτερη σημασία σε μια εποχή που διατυπώνονταν, από τρίτα μέρη, αμφιβολίες για το διεθνή προσανατολισμό της Ελλάδας. Η συμφωνία του 1983 –λίγο μετά τον τερατισμό και της εκκρεμότητας σχετικά με το ελληνικό «μνημόνιο» προς την Κοινότητα– καταδείκνυε

προς όλους ότι ο Α. Παπανδρέου είχε οριστικά επιλέξει να μην αμφισβητήσει τη θεμελιώδη επιλογή του Κ. Καραμανλή, την οργανική δηλαδή ενσωμάτωση στο δυτικό κόσμο· υπό την έννοια αυτή, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα δείγματα συνέχειας στην ελληνική εξωτερική πολιτική, κατά τη μεταδικτατορική περίοδο.

Στις 15 Ιουλίου 1983, αμέσως μετά τη μονογραφία της συμφωνίας για τις βάσεις, ο Κ. Καραμανλής θα υπαγορεύσει το ακόλουθο σημείωμα:

Σεπτέμβριος 1983. Ο Κ. Καραμανλής εκφωνεί λόγο στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Υπήρξε ο πρώτος αρχηγός κράτους που κλήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να ομιλήσει ενώπιον της Ολομέλειας του Σώματος.

ΕΦΥΓΕ ένα μεγάλο βάρος από την ψυχή μου.

Είναι η πρώτη μέρα που αισθάνομαι σχετικά ήσυχος για το μέλλον του τόπου. Γιατί η επελευθερωτική συμφωνία για το θέμα των βάσεων επαναφέρει την εξωτερική μας πολιτική στην παραδοσιακή της γραμμή, θα οδηγήσει στην πλήρη ομαλοποίηση των σχέσεών μας με τη Δύση και θα περιορίσει τους κινδύνους που απειλούν τη χώρα.

Παράλληλα, περιορίζει και τον κίν-

δυνο συγκρούσεώς μου με τον πρωθυπουργό. Γιατί, αν τελικά απεφασίζετο η απομάκρυνση των βάσεων, θα βρισκόμουν σε δύσκολη θέση. Θα αντιμετώπιζα το δίλημμα ή να δεχθώ την απόφαση αυτή αδιαμαρτύρητα ή να αντιδράσω προκληρύνσεων δημοψήφισμα, το αποτέλεσμα όμως του οποίου θα ήταν κατά πάσα πιθανότητα αρνητικό, οπότε θα είχα και πάλι το δίλημμα ή να ανεχθώ το αποτέλεσμα ή να παραιτηθώ.

Πρέπει να πω ότι ο πρωθυπουργός

επέδειξε στην περίπτωση αυτή και θάρρος αλλά και συνέπεια απέναντί μου. Και γι' αυτό όταν, στις 2 η ώρα το πρωί που βρισκόμουν σε μια ακτή της Πελοποννήσου, μου ανήγγειλε τη μονογράφιση της συμφωνίας, τον συνεχάρην, έκανα ενισχυτική για τον ίδιο δήλωση και συνέστησα στην αντιπολίτευση να αντιμετωπίσει θετικά το θέμα.

Η συμφωνία, βέβαια, μειονεκτεί σε πολλά σημεία έναντι εκείνης του 1977. Ο πρωθυπουργός, όμως, που

κατέχει πράγματι το ταλέντο να εξωραΐζει τα έργα του, την παρουσίασε σαν μεγάλη επιτυχία.

Πιστεύω ότι με τη συμφωνία αυτή ο πρωθυπουργός έκανε πλέον οριστική την επιλογή του στο μέγα θέμα της εξωτερικής μας πολιτικής. Αυτό, βέβαια, δεν αποκλείει την περίπτωση να συνεχίσει τους διπλωματικούς ακροβατισμούς του τόσο για λόγους εσωτερικής καταναλώσεως όσο και για λόγους διεθνούς του προβολής.